ДОНИШГОҲИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

УДК: 332.133.6
ББК 65.30-18+65.049 (2 Рос)
А- 81

Бо ҳуқуқи дастнавис

АСКАРОВА САНАВБАРХОН СУЛТОНХОҶАЕВНА

ТАКМИЛИ СИЁСАТИ САНОАТӢ ВА ТАЪСИРИ ОН БА РУШДИ СОҲАИ САНОАТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

АВТОРЕФЕРАТИ
диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD) аз рӯи ихтисоси 6D050607 – "Иқтисодиёти саноат ва энергетика"

ДУШАНБЕ – 2023

Диссертатсия дар кафедраи иқтисодиёти корхонаҳо ва соҳибкории Донишгоҳи миллии Тоҷикистон иҷро шудааст.

Роҳбари илмӣ: **Низомов Самариддин Фахриевич** –доктори илмҳои иқтисодӣ, дотсент, мудири кафедраи таҳлили иқтисодӣ ва аудити Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Муқарризони расмӣ: **Комилов Сироҷиддин Ҷалолиддинович,** доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор, профессори кафедраи назарияи иқтисодӣ ва иқтисодиёти ҷаҳони Донишгоҳи (Славянии) Россия ва Тоҷикистон

Муртазоев Ораз Қарахонович, номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент, Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, сардори Раёсати таҳлили масъалаҳои макроиқтисодӣ

Муассисаи пешбар: **Донишгоҳи байналмилалии саёҳӣ ва хизмати Тоҷикистон**

Ҳимояи диссертатсия ___-уми _________ соли 2023, соати ___ дар маҷлиси шурои диссертатсионии 6D.КОА-0015 назди Донишгоҳи техникии Тоҷикистон баргузор мегардад. Суроға:734061, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиёбони Академикҳо Раҷабовҳо -10а,баргузор мегардад.

Бо рисола дар китобхонаи илмии Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С.Осимӣ ва дар сомонаи расмии он http://www.ttu.tj шинос шудан мумкин аст.

Автореферат «____» _______________ соли_____ тавзеъ шудааст.

Котиби илмии
шурои диссертатсионӣ,
номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент **Ашурзода А.Н.**

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзӯи таҳқиқот. Рушди устворӣ иқтисодиёти миллӣ бештар аз самаранокии амалишавии сиёсати саноатӣ асос меёбад. Бояд роҳҳои беҳтарини ҳалли масъалаҳо пайдо карда шаванд, ки онҳо бо таъмини рақобатпазирии истеҳсолоти саноатӣ ва рушди устувори инноватсионии он мусоидат намоянд. Масоили мукаммалгардонии механизмҳои коркард ва амалисозии сиёсати саноатӣ дар ин росто, аҳамияти хоса пайдо мекунад. Ислоҳотҳои гузаронидашуда сабабгори зуҳур намудани шаклҳои гуногуни муносибатҳои истеҳсолӣ гардиданд, ки манфиатҳои тарафҳои мухталифро муттаҳид сохтанд. Ҳамзамон ба таври комил коркард нагардидани асосҳои назариявию методии идораи муносибатҳои истеҳсолӣ омили калидии боздорандаи самаранокона амлисозии сиёсати саноатӣ дар бештари кишварҳои пасошӯравӣ гардиданд, ки ба онҳо Ҷумҳурии Тоҷикистон низ шомил мебошад.

Саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон айни замон дар шароити норасоии захираҳои молиявӣ, омода набудани субъектонаш барои ҳамкориҳои баробарҳуқуқ бо шарикони хориҷӣ, ҳавасмандии сусти фаъолияти сармоягузорӣ ва сатҳи пасти рушди равандҳои ҳамгироӣ фаъолият мекунад. Масоили ташаккули сисёсати саноатии самаранок дар остонаи гузариш ба тартиби технологии навин аҳамият ва мубрамияти хоса пайдо мекунад. Бояд аз чаҳорчӯбаи равишҳои дар умум қабул гардидаи ташаккулёбии сиёсати саноатӣ ва амалисозии он берун шуда, ба усулҳои навине такя кард, ки барои давра ба давра аз ҳолатҳои буҳронӣ берун шудани он мусоидат карда тавонанд. Ба чунин равиш айни замон метавон консепсияи кластеркунонии бахши саноатиро шомил намуд, ки он дорои принсипҳои истифода ва татбиқи принсипҳои воридотивазкуниро доро мебошад.

Бояд тазаккур дод, ки зарурати мукаммалсозии системаи идораи ташаккулёбии самтҳои нави рушди соҳаҳои саноат дар пояи усулҳои муосир ба монанди сиёсати кластерӣ ва консепсияи воридотивазкунӣ аз мӯҳтавои сенарияи индустриалию инноватсионии «Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030» бармеояд, ки тибқи он «... ба истифодаи оқилонаи имкониятҳои нави ҳамгироӣ ва рушди инфрасохтори транзитии кишвар, диверсификатсияи иқтисоди миллӣ ва афзоиши назарраси содироти молу хизматрасониҳо оварда мерасонад. Аз рӯи сенарияи мазкур манбаъҳои рушди иқтисодиёт ин истифодаи самараноки сармояи инсонӣ, имкониятҳои инфрасохтори нави транзитӣ ва долонҳои иқтисодӣ, инкишофи рушди ба содирот нигаронидашуда ва воридотивазкунанда, густариши содироти хизматрасониҳо ва маҳсулоти дорои арзиши баланди иловашуда … шуда метавонанд»[1].

---

[1] Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 // Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. 1 октябри соли 2016. - № 392. - Душанбе: «КОНТРАСТ», 2016. - С.18-19. (103 с.)

Ақидаҳои дар боло зикргардида ба зарурати баланд бардоштани самаранокии фаъолияти муҷтамаъҳои саноатӣ дар кишвар, мукаммалгардонии сиёсати саноатӣ тавассути коркард ва татбиқи механизмҳои самаранок, ки дар таҷрибаҳои ҷаҳонӣ татбиқ гардидаанд, ишора менамояд ва ба мубраму аҳамиятнок будани таҳқиқоти диссертатсионӣ далолат медиҳад.

Дараҷаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Ҷанбаҳои назариявии омӯзиши масъалаи такмили равандҳои саноатӣ ва ташаккули сиёсати саноатӣ ҳанӯз дар осори муҳаққиқони классикии назарарияи иқтисодӣ, аз қабили А.Смит, Д. Рикардо, В.С. Прайс, Ҷ. Милтон ва дигарон инъикос гардида аст. Дар таҳаққуқи муайян сохтани мафҳуми «сиёсати саноатӣ» ва мафҳумҳои ба он алоқаманд дар таҳқиқоти диссертатсионӣ ба корҳои олимони хориҷӣ, аз ҷумла М.А. Вайкок, С.Ю. Глазйев, З.В. Вдовенко, Е.В. Верещагина, З.А. Водождокова, Н.А. Воробева, Г.И. Идрисов, Д.В. Мантуров, В.Д. Маркова, Т. Е. Наганова, И.А. Полешук, О. А. Романова, Е.Н. Стариков, Е.Н. Стрижакова, О.С. Сухарев, А.И Татаркин, З.К. Челдиева, М.Н.Яньшина ва диг. такя карда шуда аст. Аз шумори корҳои муҳақиқони ватанӣ осори Қ.Қ. Давлатзода, М.Т. Каримова, С.Ҷ. Комилов, Н.К. Қаюмов, Е.Ш. Мирзоева, А.Б. Мирсаидов, О.Қ. Муртазоев, П.А. Муҳсинова, Т.Д. Низомова, И.Р. Пулатова, Ҷ. Раҳмонов, Л.Х. Саидмуродов, М.К. Файзуллоев, Н.Х. Хоналиев, Ф.К. Шамсиев Солеҳзода А.А., Қодиров Ф. ва дигарон мавриди баррасӣ қарор дода шудаанд.

Масоили равишҳои технологии таъсиррасонӣ ба сохтори низоми саноат дар корҳои муҳақиққони хориҷӣ, аз ҷумла А.А. Вдовина, А.О. Доманина, И.Р. Низамова, В.П. Василенк, Е.Ю. Семенов, С.А. Козин, В.П. Воробйёв, Н.Н. Тихомиров, П.С. Селезнев, А.И Соснило, Н.В. Светник, Е.Ю. Семенов, И.Б. Калашников, А.В. Вавилина, Т.Н. Якубова, А.В. Козачек, А.Ю. Пинчук, Р.А. Камаев, Ю.А. Левин, М.А. Соколников, Д.В. Ланская, А.Е. Яковленко, Е.С. Садовая, В.А. Сауткина, А.Р. Зенков, А.А. Пороховский, К.А. Хубиева, С.В. Кайманакова ва дигарон таҳқиқ гардидаанд.

Равандҳои воридотивазкунии маҳсулоти саноатӣ дар корҳои олимони ватанӣ Ҷ.А. Алиҷонов, Ш.Р. Наимов, равандҳои кластеркунонии соҳаҳои саноатӣ дар осори Т.Д. Низомова, П.А. Муҳсинова, Қ.Қ. Давлатзода, Д.А., Ҳодиев, Ҳ.А. Ҳофизов, М.И. Ҳайдарзода, Б. Ҷумъаев ва дигарон, баъзе равандҳои ҳисобкунии хароҷоти санотӣ дар асарҳои Қ.Х. Хушвахтзода, С.Ф. Низомов, Д.У. Уроқов, Б. Каримов ва дигарон инъикоси худро ёфтаанд.

Новобаста аз ин ҷанбаҳои ҷудогонаи масоили коркард ва амалисозии сиёсати саноатӣ ва мукаммалсозии барномаҳои стратегию минтақавии рушди соҳаҳои саноатӣ дар шароитҳои тахассусии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таври аниқ муайян карда нашудаанд. Ғайр аз ин ҷудо намудани роҳҳои афзалиятноки таъмини рушди инноватсионии ситемаи саноатӣ, чун пештара ба таҳқиқотҳои мушаххаси илмию

назариявӣ зарурат доранд. Ҳамаи ин аҳамиятнокӣ ва мубрамии мавзӯи таҳқиқоти диссертатсиониро муайян намуда аст.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзуъҳои илмӣ. Натиҷаҳои асосии таҳқиқот бо Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030), Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти инноватсионӣ», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи сиёсати давлатӣ дар соҳаи саноат, ва як қатор барномаву стратегияҳои соҳавӣ иртибот дорад. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар доираи татбиқи нақшаи корҳои илмӣ-таҳқиқотии кафедраи иқтисодиёти корхонаҳо ва соҳибкории факултети иқтисод ва идораи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон иҷро гардидааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот. Мақсади таҳқиқот асосноккунии равишҳои назариявӣ-методии такмили сиёсати саноатӣ ва коркарди тавсияҳои амалии самаранокона амалӣ сохтани он дар мисоли системаи саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Раванди таҳқиқот дар доираҳои ҳадафҳои гузошташуда имкон медиҳад, ки вазифаҳои зерин ҳалли худро ёбанд:

- омӯзиши асосҳои назариявии коркард ва амлисозии сиёсати рушди саноат;
- муайянсозии равишҳои технологии таъсиррасонӣ ба сохтори системаи истеҳсолӣ ва рушди инноватсионии он;
- таҳлили ҳолати муосир ва муайян кардани тамоюлҳои рушди инноватсионии системаи саноат;
- асоснок намудани самтҳои стратегии мукаммалгардонии механизмҳои сиёсати саноатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- татбиқи методҳои баҳодиҳии фаъолият ва самарнокии корхонаҳои саноатии Ҷумҳурии Точикистон.

Объекти таҳқиқот. Ба ҳайси объекти таҳқиқот механизмҳои коркард ва амлисозии сиёсати саноати дар Ҷумҳурии баромад мекунанд.

Мавзуи (предмети) таҳқиқот муносибатҳои иҷтимоӣ-иқтисодие мебошанд, ки ҳангоми коркард ва амлисозии сиёсати саноатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба вуҷуд меоянд.

Фарзияи таҳқиқот. Фарзияи таҳқиқоти диссертатсионӣ дар назар дорад, ки дарки нав ва коркарди равишҳои консептуалии равандҳои сиёсати саноатӣ бо дарназардошти самаранокона амалӣ шудани он имконият медиҳд, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон ба параметрҳои рақобатпазирии системаи саноатӣ дар пояи таҷдидсозии технологӣ ноил гардад.

Асосҳои назариявию методологии таҳқиқотро асарҳои олимону иқтисоддонҳои хориҷию ватанӣ, ки ба омӯзиш, таҳқиқ ва таҳлили сиёсату низоми саноат, истифодаи самаранокии бахшҳои саноатӣ нигаронида шудаанд, ташкил мекунанд. Асоси методологии таҳқиқот ба маҷмуи усулҳои муосири таҳлил ва синтез ва як қатор усулҳои махсус, ба

монанди абстрактӣ-мантиқӣ, иқтисодӣ-оморӣ, графикӣ, арзёбии қиёсӣ, иқтисодӣ-риёзӣ ва ояндабинӣ, инчунин соҳаҳои дониши ба онҳо алоқаманд такя мекунад.

Сарчашмаи маълумотҳоро ҷамъбасткуниҳо ва хулосаҳои назариявӣ, санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, додаҳои омори расмӣ, ҳисоботҳои Вазорати саноат ва технологияҳои навин, додаҳои ниҳодҳои илмӣ-тадқиқотӣ, маълумотҳои Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, иттилооти нашрияҳо ва интишороти даврӣ, маълумоти Интернет ташкил додаанд

Пойгоҳи таҳқиқот. Диссертатсия дар заминаи кафедраи иқтисодиёти корхонаҳо ва соҳибкории факултети иқтисод ва идораи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон дар тӯли солҳои 2019-2023 анҷом дода шудааст.

Навгонии илмии таҳқиқот дар асосноккунии равишҳои назариявию методии ҳолатҳои мукаммалгардонии сиёсати санотӣ ва коркарди тавсияҳои амалии татбиқи самараноки он дар мисоли системаи саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон ифода меёбад.

Натиҷаҳои нисбатан аҳамиятноки таҳқиқоти диссератсионӣ, ки дорои навгониҳои илмӣ мебошанд, инҳоанд:

- равишҳои назариявии ташаккулёбии сиёсати саноатӣ ҳамчун системаи фаъолияти алоқаманд, ки ба амалигардонии тадбирҳои приментивии рушди бахши саноатӣ равона гардида, фарогири дарки принсипҳои ҷойгиркунӣ, тахассусият, кооператсия, ҳамгироӣ ва кластеркунонии соҳа буда, бо мақсади таъмини ҳамоҳангкунии рушди саноат ва бо дарназардошти қонуниятҳои тамоюлҳои рушди саноат дар тартиби технологияш, ки барои ба ҳадафҳои стратегии рушди устувори иқтисодиёти миллӣ ноил гардидан имконият фароҳам оварда метавонад, муайян карда шудаанд;

- тавсифи қонуниятҳои рушди соҳаи саноат дар замони муосир асоснок карда шудаанд, ки нақш ва аҳмияти омили «инноватсия»-ро ҳамчун драйвери калидии тағйиротҳои судманд ва гузаштан ба тартиботи технологии нави босифати рушди иқтисодӣ муайян месозад. Ҳамзамон дар пешниҳоди таърифи муаллифӣ тартиби технологӣ дар ҳолати мавҷудияти тамоюлҳои ҷаҳонии печидагӣ ва мураккабии фазои иттилоотӣ ҳамчун сатҳи нави рушди системаи саноате, ки аз дараҷа ва сатҳи талаботи истеъмолӣ ва некӯаҳволии аҳолӣ вобаста намебошад, пешниход мешавад;

- самтҳои асосии мукаммалсозии сиёсати саноатӣ дар мисоли кишварҳои рушдкунанда, ки равиши кластериии ташкили истеҳсолоти саноатиро хамчун шакли афзалиятноки низомнокии он дар назар доранд, ки бо дарназардошти таъминшавии ҳадафҳои дохилӣ, мақсад, принсипҳо ва воситаҳои таъсиррасонӣ, ки ба ноил гардидан ба параметрҳои рақобатпазирии системаи саноати миллӣ равона гардидаанд, муайян шудаанд;

- тамоюлҳои тавсифии рушди бахши саноати Тоҷикистон ҳамчун системаи кушодаи алоқамандиҳои соҳаҳои мухталиф, ки рушди динамикиашон (новобаста аз тренди мусбати нишондиҳандаҳояш дар солҳои охир) тавассути камбудии таъминоти методии равандҳои идораи давлатӣ, норасоии захираҳои сармоягузорӣ, рушд наёфтани асосҳои инфрасохтории ҳамкориҳои миёни илму истеҳсолот ва ғ. муайян карда шудаанд, ки дар маҷмуъ қафомондагии технологии он аз сатҳи муосирро афзун мекунад;

- механизмҳои самараноки амалисозии сиёсати саноатии дорои тағйиротҳои ниҳодӣ дар сохтори идораи соҳа, ки ба самти таъмини ҳамкориҳои судманди мақомотҳои гуногуни давлатӣ равона гардидаанд, бо дарназардошти унсурҳои зерин пешниҳод мегарданд:

✓ амалисозии комплекси тадбирҳои ташаккулёбии кластерҳои минтақавии саноатӣ;

✓ коркарди механизми рушди консепсияи воридотивазкунӣ дар бахши саноати иқтисодиёти Тоҷикистон, ки дорои алгоритми амалисозии пайдарпайи табдирҳои ташкилӣ, иқтисодӣ ва маъмурии дастгирии истеҳсолкунандаи ватанӣ дар бозорҳои дохиливу хориҷӣ мебошад;

✓ тавассути моделсозии риёзӣ муайян кардани қимматҳоиояндабинии нишондиҳандаҳои асосӣ дар даварҳои дарозмуддат.

Нуктаҳои ҳимояшавандаи диссертатсия. Ба ҳимоя нуқтаҳои зерин пешниҳод мегарданд:

- равиши аз ҷониби муаллиф коркардшудаи системавии инъикоси муҳтавои комили сиёсати саноатӣ ҳамчун системаи тадбирҳои ташаккулёбии шароитҳои мусоид, ки ҷумбиши сохтории мутавозун ва ҳамоҳангкунии соҳаҳои гуногуни системаи саноатиро таъмин месозад;

- принсипҳои таҳлил ва назорати сатҳи технологии рушди системаи саноат, ки дараҷаи кушодии иттилоотӣ ва таъмин будан бо сармоягузориро ҳамчун меъёрҳои калидии баҳогузорӣ ба ҳисоб мегирад;

- модели консептуалии қафомондагии технологии системаи саноати миллӣ аз сатҳи тартиботи технологии икшварҳои рушдкарда;

- схемаи тағйиротҳои ниҳодии назорати давлатии системаи саноат, ки миконият медитҳад ҳамкориҳои ниҳодҳои гуногун беҳтар гарданд:

- механизмҳои амаликунонии равиши кластерӣ дар минтақаҳои гуногуни Тоҷикистон бо дарназардошти параметрҳои рушди инноватсионии соҳа.

Аҳаммияти назариявии таҳқиқоти диссертатсионӣ аз, хулосаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ, принсипҳои аз тарафи муаллиф пешниҳод шуда, равишҳо ва механизмҳо ҳамчун асоси коркарди

масъалаҳои мукаммалсозии сиёсати саноатӣ ва амалисозии самараноки он дар мисоли системаи саноати кишварҳои рушдкарда иборат аст

Аҳаммияти амалии натиҷаҳои бадастомада. Муқаррароти назариявии таҳқиқот, равишҳои методологӣ, тавсия ва пешниҳодҳои илмиии таҳқиқот доир ба самаранокии системаи саноатӣ ва такомули сиёсати саноатӣ дар фаъолияти амалии Вазорати саноат ва технологияҳои навини Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбии кишвар ҳангоми омӯзиши курсҳои «Иқтисодиёти корхонаҳо», «Иқтисодиёти саноат», ва «Асосҳои фаъолияти инноватсионии корхона» мавриди иифода қарор гирифта метавонанд.

Дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот бо корбасти усулҳои махсуси илмӣ-назариявии дар рафти иҷрои таҳқиқот истифодагардида, дақиқии маълумотҳо, кифоягии ҳаҷми маводи таҳқиқгардида, коркарди илмӣ-оморӣ, назариявӣ, риёзӣ ва абстрактии натиҷаҳои таҳқиқот ва интишорот тасдиқ мегардад. Хулоса ва тавсияҳои муаллиф дар асоси омӯзиши илмӣ ва натиҷаи таҳқиқоти назариявӣ ва амалӣ пешниҳод карда шудааст.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Диссертатсия аз рӯи бандҳои зерини шиносномаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷро карда шудааст: 6D050607 – Иқтисодиёти саноат ва энергетика 5. Равишҳои методологӣ ва методӣ нисбат ба масоили иқтисодиёт, ташкил ва идоракунии соҳаи саноат ва энергетика. Қонуниятҳо ва тамоюли амалкард ва рушди соҳаи саноат ва энергетика, 11. Асосҳои назариявӣ ва методии таъминоти рақобатпазирии истеҳсолкунандагони маҳсулоти саноатӣ, ташаккулёбӣ ва рушди истеҳсолоти саноатии воридотивазкунанда ва ба саноат нигаронида шуда, 12. Ҷойгирсозӣ, принсипҳои ташкил ва баландбардории самаранокии истеҳсолоти саноатӣ ва энергетикӣ, 15. Сиёсати саноатӣ ва энергетикӣ: механизмҳои таҳия, татбиқ, назорат. Идоракунии ислоҳотҳои сохторӣ дар саноат ва энергетика, 24. Ташаккулёбӣ ва рушди сохторҳои кластерӣ дар саноат ва энергетика, тавсеаи инфрасохтори инноватсионии рушди саноат ва энергетика. Муаммоҳо ва дурнамои рушди кластерҳо дар саноат ва комплекси сӯзишворию-энергетикӣ, 33. Моделҳои рақамӣ дар иқтисодиёт ва идоракунии корхонаҳои саноатӣ ва энергетикӣ. Арзёбии самаранокии рақамикунонии равандҳои идоракунӣ ва технологӣ дар корхонаҳои саноат ва комплекси сӯзишворию-энергетикӣ. Таҳияи стратегияҳои рақамӣ дар саноат ва энергетика, 35. Асосҳои назариявӣ ва методии ташаккулёбӣ ва рушди истеҳсолоти саноатии воридотиивазкунанда ва ба содирот нигаронида шуда.

Саҳми шахсии довталаб. Саҳми шахсии муаллиф дар асоснок намудани ҷанбаҳои назариявӣ-методии таҳқиқи такмили ташаккулёбии

сиёсати саноатӣ ва низоми саноат дар доираи назарияиҳои илмӣ, коркарди қиёсии додаҳои оморӣ, муайянсозии равишҳои технологии таъсиррасонӣ ба сохтори низоми саноат ва роҳҳои тараққиёти техникӣ-инноватсионии саноат, дар доираи гузариш ба тартиботи технологии навини муосир, таҳқиқи вазъи муосир ва муайян кардани тамоюлҳои рушд, заминаҳои асосии ташкили низом инноватсионии саноат ва такмили ташаккули низом ва сиёсати саноат, таҳияи модели маҷмуавии коррелиятсионӣ ва регрессионии корхонаҳои саноатӣ ва татбиқи усулҳои арзёбии фаъолият ва самаранокии онҳо, инчунин тавсияҳои мушаххаси муаллиф вобаста ба татбиқи роҳу равишҳои ба низом ва сиёсати саноатӣ таъсиррасон ифода меёбад.

Тасвиб ва амалисозии нитиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои асосии таҳқиқот дар конференсияҳои илмию амалии байналмилалӣ ва ҷумҳуриявӣ дар МДТ «Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Б. Ғафуров» ва Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (солҳои 2017-2023), инчунин дар дигар чорабиниҳои илмӣ-амалӣ ироа гардидаанд. Ғайр аз ин, натиҷаҳои таҳқиқоти методологию назариявии диссертатсия ва тавсияҳои амалии он дар раванди таълим ва омодасозии мутахассисони зинаи бакалавр ва магистратура дар самти ихтисоси иқтисодиёти корхонаҳо ва соҳибкорӣ истифода бурда мешаванд.

Интишори натиҷаҳои тадқиқот. Муқаррароту хулосаҳо ва нуктаҳои муҳимми диссертатсия дар конференсияҳои илмию назариявии байналмилалӣ, ҷумҳуриявӣ, инчунин дар конференсияҳои ҳарсолаи ҳайъати профессорону устодон ва кормандони МДТ «Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Б. Ғафуров» ва Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ироа гардидаанд. Ғайр аз ин натиҷаҳои таҳқиқот дар равандҳои тадрис ва омодасозии мутахассисони бакалавр ва магистратура дар бахши иқтисодиёти корхона ва соҳибкорӣ истифода мегардад.

Аз рӯи маводи тадқиқотшудаи диссертатсия 22 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 9 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр гардидаанд.

Сохт ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, 9 зербоб, хулоса, рӯйхати адабиёти истифодашуда, ки 178 номгӯйро дарбар мегирад, 14 расм, 33 ҷадвал иборат мебошад. Кори диссертатсионӣ дар маҷмуъ 191 саҳифаи чопи компютериро дарбар гирифтааст.

ҚИСМИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТ

Рушди устувори иқтисодиёти миллӣ, таъмини устувору мутавозини рушди тамоми соҳаҳои истеҳсолоти саноатиро талаб мекунад, ки барои қонеъ гардонидани талаботи аҳолии кишвар ва истеҳсоли маҳсулоти ракобатпазир равона гардидааст. Дар натиҷаи амалисозии ислоҳоти иқтисодӣ дар соҳаҳои саноати кишвар, дар пояи як қатор ташкилотҳову корхонаҳо тағйироти куллие гузаронида шудаанд ва шаклҳои ташкилии

хоҷагидориҳое ба вуҷуд омадаанд, ки ба такмили механизмҳои иқтисодию ташкилотӣ эҳтиёҷ доранд. Иқтисодиёти муосири бозорӣ равандест, ки ҳамчун низом ба таҷҳизоту механизмҳои рушди устувор ниёз дорад, ки онҳоро бахри бештар ва самараноктар истифода намудани захираҳо равона бисозад.

Дар диссертатсия дар асоси таҳлили мафҳуми «сиёсати саноатӣ», ки аз ҷониби муаллифони гуногуни ватаниву хориҷӣ пешниҳод гардидаанд, таърифи зерини мафҳуми мазкур пешниҳод мегардад: сиёсати саноатӣ ва ё бо ибораи дигар сиёсат дар соҳаи саноат – ин маҷмуи ташаббусҳо ва таҷҳизоти бо дигар шаклҳои сиёсат алоқаманде мебошад, ки аз ҷониби давлат якҷоя бо субъектони хоҷагидорӣ роҳандозӣ карда шуда, барои рушд додани иқтидори саноати кишвар, бартараф кардани монеъаҳои рушд, мукаммал гардонидани сохтори иқтисодиёти миллӣ, ташаккул додани истеҳсолот ва маҳсулоти рақобатпазир, таъмин намудани афзалиятнокӣ ва сармоягузорӣ дар тамоми сохторҳои саноатӣ, таъмин намудани бехатарии иқтисодии равандҳои саноатии кишвар ва минтақаҳои он равона мегардад.

Дар доираи равандҳои ташаккул додан ва ба таври мукаммал идора намудани истеҳсолот дар соҳаи саноат, аз равишҳо ва принсипҳои гуногун истифода менамоянд. Дар ин замина асосҳои консептуалӣ ва назариявии ташаккул додан ва рушд ёфтани низоми саноатӣ аз ҷанбаҳои ташаккулёбии низоми саноатӣ ва зернизомҳои саноатии низоми саноатӣ ташкил меёбанд, ки онҳо ба гурӯҳҳои истеҳсолӣ, ғайриистеҳсолӣ ва истеъмолӣ чудо карда мешаванд. Ба низоми аввал субъектони истеҳсолкунандаи низом дохил мешаванд, ки ба онҳо корхонаҳои дохил мегарданд. Ба зернизоми ғайриистеҳсолӣ бошад тақсимкунандагон ва интиқолкуннадагони маҳсулот дохил мешаванд, ки хизматрасониҳои ба фурӯш баровардани маҳсулотро мерасонанд. Маҳсулоти истеъмолшавандаи таъиноти техникиву истеъмолидошта низ зернизоми низоми саноатӣ мебошад. Ин зернизомҳо аз рӯи таъиноти функсионалӣ ва натиҷаҳои фаъолияти хоҷагидорӣ фарқ карда мешаванду дар низоми иқтисодиёти миллӣ низоми алокамандиҳои мураккабро ташкил медиҳанд (расми1).

Дар диссертатсия қайд карда мешавад, ки низоми саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо рушд додани ҳамкориҳои байни корхонаҳои саноатӣ, истеҳсолот, бо дигар соҳаҳои иқтисодии кишвар, бо соҳаҳои илму маърифат комил гардида, самаранокиву маҳсулнокии он бо сохтори он муайян мегардад. Дар ин раванд ҷанбаҳои татбиқӣ ва консептуалии назарияи низомҳои саноати миллӣ дар шароитҳои ҳозираи Ҷумҳурии Тоҷикистон аҳаммияти махсус дорад.

Зеро айни замон ҳукумати кишвар фаъолона ислоҳоти иқтисодӣ гузаронида истодааст, ки пеш аз ҳама, самтҳои таъмини рушди устувори кишвар ва минтақаҳои онро дар асоси гузаштан ба роҳи саноатикунонии рушд дарбар мегирад. Дар алоқа ба ин ташкили шароитҳо барои ташаккул ва рушд додани низоми саноати миллӣ, ки табиати

инноватсионӣ доранд, яке аз масъалаҳои асосии сиёсати саноатии миллии муосир дар кишвар мебошад.

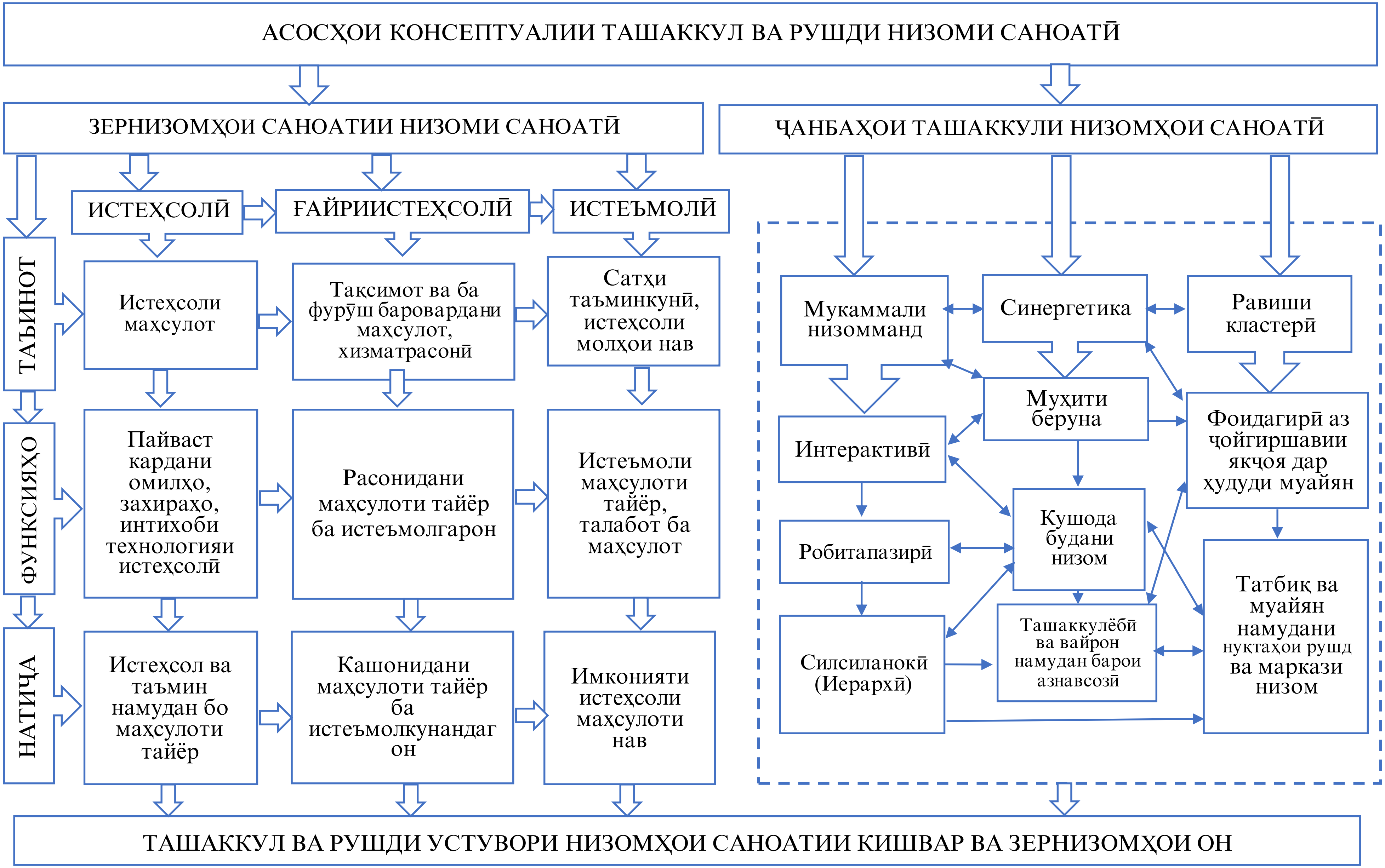

Расми 1. Модели консептуалии асосҳои ташаккул ва рушди низомҳои саноатӣ
Сарчашма: аз ҷониби муаллиф таҳия шуда аст.

Ташаккул додан ва сохторбандӣ намудани соҳаҳову мучтамаъҳои саноатӣ, ки ҳамкориҳои судманди субъектону соҳаҳои гуногуни иқтисодиёти миллиро таъмин менамоянд, бояд ҳамчун самти асосии коркардҳои стратегии усулҳои рушди кишвар ва сохторҳои он баромад кунанд (расми 2).

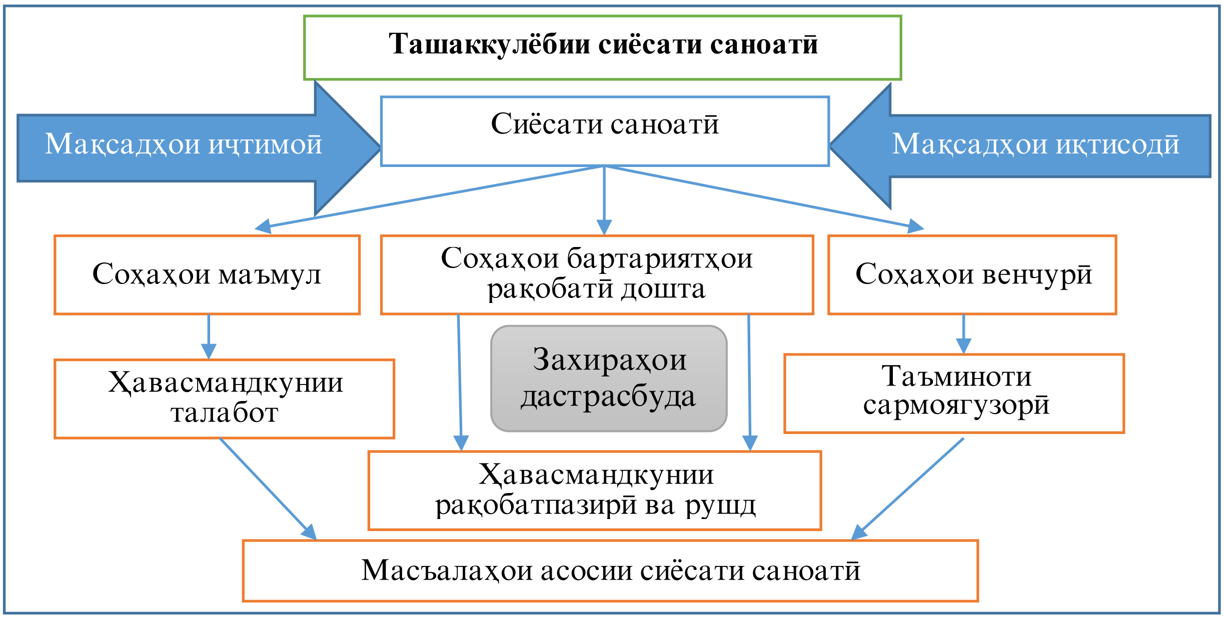

Расми 2. Ташаккулёбии соҳаи сиёсати саноатӣ
Сарчашма: аз ҷониби муаллиф таҳия шуда аст.

Дар диссертатсия қайд карда мешавад, ки таорузи тамоми бухронҳои иқтисодӣ дар тағйирёбиҳои парадигмаҳо ва ё моделҳои технологии рушд зоҳир мегарданд. Дар алоқа ба ин азнавкунии даварвии параметрҳои техникӣ-технологии фаъолияти соҳаи саноат барои рафъи оқибатҳои бӯҳронӣ зарур мебошад. Дар баробари ин омодасозии мутахассисони варзидае, ки битавонанд дастовардҳои илмӣ-техникиро дар арванди истеҳсолӣ ҷорӣ намоянд зарур мебошанд. Дар шароитҳои навин сармояи инсонӣ захираи калидии ноилгардӣ ба рақобатпазирии системаи саноат мегардад (расми 3).

Рушди иқтисодӣ-иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо сатҳи рушди низоми саноатиаш сахт алоқамандӣ дорад ва он саҳми соҳаҳоро дар таъмини баланд гардидани иқтисодиёти инноватсионӣ ба таври объективона инъикос менамояд. Дар сохтори истеҳсолоти умумии кишвар, то аввали соли 2021, дар ҷумҳурӣ саҳми маҳсулоти саноатиро тавсифи 293 намуди маҳсулоти саноатии истеҳсолкардашуда инъикос менамояд, ки ба онҳо асосан истеҳсоли тилло, нуқра, сурб, алюминий, ангишт, металлҳои қиматбаҳо, пахта, семент, хишт, асбест, шифер, доруворӣ, масолеҳи гӯшт, масолеҳи хамирӣ ва ғайра дохил мешаванд.

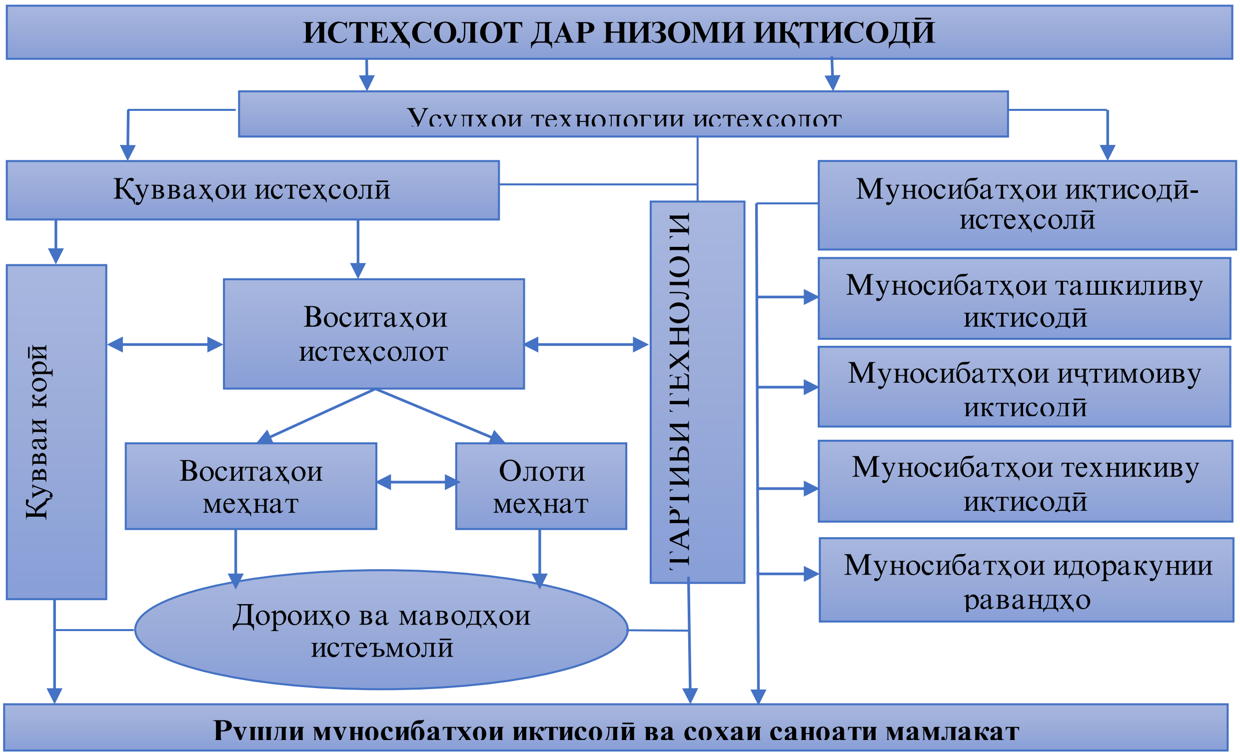

Расми 3. Сохтори низоми иқтисодӣ ва тартиби технологии рушди ҷамъиятӣ ва таъсири он ба рушди саноат

Аз ҷониби муаллиф таҳия карда шуда аст.

Дар диссертатсия гуфта мешавад, ки солҳои охир нишондиҳандаҳои асосии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таври назаррас баланд мешаванд. Дар давраи мавриди таҳлил ММД-и ҷумҳурӣ соли 2021 нисбат ба соли 2010 3,3 маротиба афзоиш ёфта, ҳамзамон дар он ҳиссаи МММ бо афзоиши 4,0 маротиба ба қайд гирифта шудааст. Ҳиссаи саноат дар ин раванд, дар ташаккули нишондиҳандаҳои асосии иқтисодиёти кишвар, ҳамчун соҳаи калидӣ назаррас мебошад (ҷадвали 1).

Ҷадвали 1. – Ҳиссаи ММС бо фоиз дар ҳаҷми ММД ва МММ- и Ҷумҳурии Тоҷикистон (бо нархҳои мутобиқи солҳо, млн. сомонӣ)

Нишондиҳандаҳо	2010	2015	2020	2021	2021 / 2010, %
ММД	24707,1	50977,8	82543,3	98910,7	3,3 мар.
ММС	11344	12196	30890	38839	2,7 мар
Ҳиссаи ММС дар ҳаҷми умумии ММД, %	45,91	23,92	37,42	39,26	+
МММ	22308,9	43745,9	73870,5	91932,0	4,1 мар.
Ҳиссаи ММС дар ҳаҷми умумии МММ, %	50,8	27,9	41,8	42,2	+

Ҳисоби муаллиф аз рӯи: Тоҷикистон: 30 - соли истиқлолияти давлатӣ // Маҷмуаи оморӣ. – Душанбе, Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2021. – С. 335, 394-405; Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон // Маҷмуаи оморӣ. – Душанбе, Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2022. – С. 212, 249-268.; Саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон: 30 - соли истиқлолияти давлатӣ // Маҷмуаи оморӣ. – Душанбе, Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2022. – С. 8-15;

Аз таҳлили додаҳои ҷадвали 1 бармеояд, ки саҳми маҷмуи маҳсулоти саноатӣ дар кишвар, дар ташаккулёбии нишондиҳандаҳои асосии рушди иҷтимоӣ-иқтисодӣ назаррас буда, ҳиссаи он дар соли 2021 дар ҳаҷми ММД 39,28 % ва дар ҳаҷми МММ 42,2 % - ро ташкил медиҳад.

Дар давраи рушди муосири иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз масъалаҳои муҳим ин таъминоти рушди низоми саноатии кишвар мебошад ва аз ин лиҳоз сиёсати саноатӣ дар сиёсати иқтисодии кишвар мақоми асосиро касб намуда аст. Яке аз нишондиҳандаҳои асосии рушди иқтисодӣ ин ММС мебошад, ки қисми маҳсулоти ҷамъиятӣ буда, натиҷаи умумии фаъолияти истеҳсолоти саноатии тамоми корхонаҳои саноатиро дар давраи муайяни вақт бо ченаки пулӣ ифода мекунад (ҷадвали 2.).

Ҷадвали 2.- Динамикаи ҳаҷми маҳсулоти саноатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва минтақаҳои он (*бо нархҳои дахлдори солҳо, млн. сомонӣ*)

Солҳо	2015	2016	2017	2018	2020	2021	2021 / 2015, мар.
Ҷумҳурии Тоҷикистон	12196	15090	20029	23894	30890	38829	3,1
Ҳисса дар ҳаҷми умумӣ, %	100	100	100	100	100	100	
ВМКБ	111,8	128,8	193,4	238,3	228,8	315,5	2,04
Ҳисса дар ҳаҷми умумӣ, %	0,9	0,9	1,0	1,0	0,7	0,8	
Вилояти Суғд	4894,2	7078,5	10066,4	11498,4	15573,2	21064,8	3,1
Ҳисса дар ҳаҷми умумӣ, %	40,1	46,9	50,3	48,1	50,4	54,3	
Вилояти Хатлон	4621,2	5047,7	6753,1	7294	8998,3	10333	1,9
Ҳисса дар ҳаҷми умумӣ, %	37,9	33,5	33,7	30,5	29,1	26,6	
ш. Душанбе	1350,7	1461,8	1659	2664,9	2800,6	3339,4	2,07
Ҳисса дар ҳаҷми умумӣ, %	11,1	9,7	8,3	11,2	9,1	8,6	
НТҶ	1218,1	1373,2	1357,1	2198,5	3289,4	3776,3	2,7
Ҳисса дар ҳаҷми умумӣ, %	10,0	9,1	6,8	9,2	10,6	9,7	

Ҳисоби муаллиф аз рӯи: Саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон // Маҷмӯаи оморӣ. – Душанбе, Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2022. – С.9.

Маълумоти ҷадвали 2 шаҳодат медиҳад, ки тамоюли рушди саноат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон афзоиши назаррас дошта, дар маҷмуъ нишондиҳандаи он дар соли 2020 нисбат ба соли 2015 ба 2,5 маротиба афзоиш ёфтааст, соли 2021 бошад афзоиши он 3,1 маротибаро ташкил медиҳад. Боиси зикр аст, ки аз ин ҳисса, дар солҳои 2015-2021, дар буриши минтақаҳои ҷумҳурӣ тамоюли рушди саноат аз ҳама бештар дар вилояти Суғд (4,3 маротиба афзоиш) ба қайд гирифта шуда, ҳиссаи НТҶ бошад бо тамоюли рушди 3,1 маротиба мақоми дуюмро касб намудааст. Тамоюли рушди ММС дар ш. Душанбе ва ВМКБ зиёда аз ду маротиба

афзоиш ёфтаааст, вилояти Хатлон бошад тамоюли афзоиши аз ду маротиба зиёд (2,2 маротиба) дорад. Аммо новобаста аз ин дар давраи муосир истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тамоюли рушд дорад ва дар ин замина истеҳсолу тақсими нерӯи барқ, об, газ ва гармӣ дар ҷумҳурӣ афзоиш ёфта аст (ҷадвали 3).

Ҷадвали 3. – Динамикаи шумораи корхонаҳои саноатӣ аз рӯи соҳаҳои саноат, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, *адад*

Давраҳо	**2012**	**2014**	**2015**	**2017**	**2020**	**2021**	**2020/2012, %**
Тамоми саноат	1586	2164	2310	1999	2283	2397	151,1
аз он ҷумла: **Саноати истихроҷи маъдан**	109	154	214	229	264	291	2,6 маротиба
Нисбат ба ҳамагӣ, %	6,9	7,1	9,3	11,5	11,6	12,1	-
Саноати коркард	1448	1980	2071	1732	1846	1927	133,1
Нисбат ба ҳамагӣ, %	91,3	91,5	89,7	86,6	80,9	80,4	-
Истеҳсолу тақсими нерӯи барқ, об, газ ва гармӣ	29	28	30	38	173	179	6,2 маротиба
Нисбат ба ҳамагӣ, %	1,8	1,3	1,3	1,9	7,6	7,5	-

Таҳияи муаллиф аз рӯи: Саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон //Маҷмуаи оморӣ. – Душанбе, Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2022. – С.24-25.

Истеҳсоли маҳсулоти содиротӣ рушд карда истода, аммо ҳиссаи он дар маҷмӯи умумии истеҳсолот назарнорас аст.барои ин бояд ҳиссаи истеҳсолоти инноватсионӣ зиёд гардад. Дар кишвар заминаҳои воқеъии рушди инноватсионии созҳа мавҷуд мебошад, ки ба он мавҷудияти соҳаҳои тарақикарда шаҳодат медиҳанд. Ҳукумати кишвар мудом барномаҳо, ҳуҷҷатҳои меъёриву ҳуқуқӣ, барномаҳо ва консепсияҳои рушди инноватсиониро такомул диҳанд ҳам, аммо ба натиҷаҳои мушаххас ниол гардиа нашуда аст.

Айни замон корхонаҳои бузурги саноатие рушд карда истоданд, ки дар заминаҳои фаъолияти онҳо ва дар бахши рушди стратегии онҳо нақши асосиро технологияҳои нав, рақамикунонии истеҳсолот, ҷустуҷӯ ва пайдо намудани роҳҳои нави тиҷорат дар шароитҳои номуайянии бозор бояд бозӣ кунанд, ки ин омилҳо дар самтҳои сохтори ташкилии корхонаҳои саноатӣ ва самтҳои интихоби моделҳои тиҷоратӣ таъсир хоҳанд расонид.

Хароҷоти буҷет нисбат ба соли 2010 дар соли 2021 то 3,6 маротиба афзоиш ёфта аст. Муассисаҳои таълимоти илмие, ки ба корҳои таҳқиқотӣ машғул мебошанд, дар давраи солҳои 2010-2021 ба миқдори 44,6 % афзоиш ёфтаанд, аммо шумораи кормандоне, ки фаъолияти илмиву техникӣ мебаранд, дар соли 2021 нисбат ба соли 2010 - 1310 нафар кам гардида аст, ки ин камшавӣ дар давраи таҳлилӣ 22,8 %-ро ташкил медиҳад. Дар баробари кам гардидани шумораи кормандони фаъолияти илмиву техникӣ дошта, шумораи кормандони унвони илмӣ дошта 3,6 % кам гардида, шумораи аспирантон низ 78,2 % кам шуда, аз 1334 нафари соли 2010 дар соли 2021 ба 219 нафар расида аст. Ташаккул

ва рушди рафтори инноватсионии корхонаҳои низомии саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон самти дигари тавсифи макроиқтисодидоштаи заминаи рушди низоми инноватсионии саноат мебошад. Корхонаҳои саноатии кишвар барои баланд бардоштани сифати захираҳои меҳнатӣ сармоягузорӣ менамоянд. Ин раванд боиси афзун гардидани самаранокии меҳнат дар доираи низомҳои саноат мегардад (ҷадвали 4)

Ҷадвали 4. - Индекси самаранокии меҳнат дар соҳаи саноат

Солҳо	*ба ҳисоби фоиз нисбат ба солҳои*						
	2015	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**
2015	100	86,2	84,6	78,8	73,0	69,1	55,6
2016	116,0	100	98,1	91,5	84,7	80,1	64,5
2017	118,2	101,9	100	93,2	86,3	81,6	65,7
2018	126,8	109,3	107,3	100	92,6	87,6	70,4
2019	136,9	118,0	115,9	108,0	100,0	94,6	76,1
2020	144,7	124,7	122,5	114,2	105,7	100	80,5
2021	179,9	155,0	152,3	142,0	131,4	124,3	100,0

Таҳияи муаллиф тибқи: Саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон // Маҷмуаи оморӣ. – Душанбе, Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2022. – С.20.

Чи хеле ки аз ҷадвали 4 бармеояд, индекси самаранокии меҳнат дар давраи солҳои 2015-2021 дар маҷмуъ тамоюли афзоишёбӣ дошта, нисбати солҳои пешина динамикаи рӯ ба рушд дорад. Аз ҷумла дар соли таҳлилӣ нисбат ба соли 2015 79,9 % ва нисбат ба соли 2020 бошад 24,3% афзуда аст. Албатта нишондиҳандаи мазкур далолат мекунад, ки динамикаи солонаи рушди самаранокии меҳнати соҳаҳои саноати ҷумҳурӣ инкишоф ёфта истода аст. Дар ин радиф бояд таклифоти мушаххаси ташаккулёбии барномаҳои рушди илмӣ-техникӣ пешниҳод карда ашванд, ки ба самтҳои афзалиятноки иқтисодиёти миллӣ мутобиқ бошанд.

Дар кори таҳқиқотӣ бо дарназардошти ба миён омадани зарурати таҷдид ва бознигарии стратегияҳо, санадҳои меъёрӣ ва барномаҳои соҳавӣ дар доираи муайян намудани заминаҳои асосии ташаккулёбӣ ва мураттабшавии стратегияи рушди илмиву техникии муҷтамаъҳои саноатӣ, инчунин мавриди омӯзиш қарор додани методикаҳои ташаккулёбии он, ироа намудани методикаи илман асоснок пешниҳод карда шуда аст (расми 4).

Муаллиф қайд мекунад, ки стартегияи рушди илмӣ-техникии муҷтамаъҳои саноатӣ аз санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва стратегияву барномаҳои давлатӣ ҳамчун асос маншаъ гирифта, самтҳои мухталафи фаъолияти самарабахши соҳаро фаро мегирад. Дар стратегия, арзёбии воқеии ҳолати рушди илмӣ-технологии саноатӣ дар минатқаҳо тариқи муайян сохтани мавҷудияти иқтидори илмиву техникӣ, сатҳи технологии корхона, то чӣ андоза вобаста будани онҳо аз воридоти таҷҳизоту технологияҳо аз берун, рақобапазирии маҳсулоти истеҳсолшаванда, фаъолияти инноватсионӣ, таъсиррасонии ин омилҳо ба рушди иқтисодӣ-

иҷтимоии минатқаҳо ва аҳолии кишвар дарҷ гардида, дар он натиҷаҳои пешбинишудаи рушди илмӣ-техникии муҷтамаъҳои саноатӣ пешниҳод мегарданд ва нақшаҳои имконпазири рушди технологӣ муайян карда шуда, тартиботи технологияҳои афзалиятдор ташаккул дода мешавад.

СОХТОРИ СТРАТЕГИЯИ РУШДИ ИЛМИВУ ТЕХНОЛОГИИ МУЧТАМАЪҲОИ САНОАТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Сатҳи рушди илмиву технологии мучтамаъҳои саноатии минтақаҳо ва таъсири он ба рушди иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва некӯаҳволӣ

Муайян кардани баҳоҳои воқеии ҳолати рушди илмӣ-технологии саноати минтақавӣ, аз ҷумла: мавҷудияти иқтидори илмиву техникӣ, сатҳи технологии корхона, вобастагии онҳо аз воридоти таҷҳизоту технологияҳо, рақобапазирии маҳсулоти истеҳсолшаванда, фаъолияти инноватсионӣ; Муайян кардани баҳоҳои таъсиррасонии ин омилҳо ба рушди иқтисодӣ-иҷтимоии минтақаҳо ва аҳолии кишвар

Пешгӯии рушди мучтамаъҳои саноатӣ дар тамоми минтақаҳои кишвар

Натиҷаҳои пешгӯии рушди илмӣ-техникии мучтамаъҳои саноатӣ пешниҳод гардида, нақшаҳои имконпазири рушди технологӣ муайян гардида, тартиботи технологияҳои афзалиятдор ташаккул дода мешавад

Мақсад ва афзалиятҳои рушди илмиву технологии мучтамаъҳои саноатӣ

Натиҷаҳои интихоби коршиносон оид ба самтҳои афзалиятноки рушди илмӣ-техникии мучтамаъҳои саноат пешниҳод гардида, мақсадҳои стратегии рушд ва коркарди нақшаҳои технологӣ коркард карда мешаванд

Ташаккули системаи рушди илмиву технологии мучтамаъҳои саноатии минтақавӣ

Пешниҳодҳо ва хулосаҳои мушаххас барои ташаккул додани низоми рушди технологиву илмӣ, ки ба мақсадҳои гузошташуда ва самтҳои афзалиятдор мутобиқат мекунанд, пешниҳод карда мешаванд

Тибқи самтҳои афзалиятноки рушди илмиву технологӣ таҳқиқот ва коркард намудан

Ташкили корҳои илмӣ-тадқиқотӣ ва коркардҳо дар минтақаҳо барои татбиқи технологияҳои пешқадам ва таъмин намудани ҷобаҷогузории онҳо

Омодасозӣ ва бозмӯзии мутахассисон барои рушди илмиву технологии мучтамаъҳои саноатӣ

Ҷорабиниҳо вобаста ба таъминоти рушди илмиву технологии мучтамаъҳои саноатӣ бо мутахассисони варзидаи баландихтисос

Масъалаҳои стратегӣ ва тадбирҳо оид ба рушди илмиву технологии мучтамаъҳои саноатӣ

Масъалаҳои стратегӣ ва тадбирҳои рушди технологии корхонаҳои саноатӣ, рушди технологии мушорикатҳо, арзёбии оқибатҳои рушди технологӣ ташаккул дода мешаванд

Давраҳои асосӣ ва механизмҳои амалисозии стратегияҳо ва бурдани назорат

Давраҳои асосӣ ва механизмҳои амалисозии стратегияҳо, инчунин низоми назорати амалишавии қарорҳои қабулгардида ва тамоюлҳо инъикос карда мешаванд

АСОСҲОИ ҲУҚУҚӢ

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи сиёсати давлатӣ дар соҳаи саноат;
Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи фаъолияти илмӣ ва сиёсати давлатӣ оид ба илму техника;
Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030;
Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030;
Дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ

ХАВФҲОИ ИМКОНПАЗИР

- Фаъолияти пасти инноватсионӣ
- Номувофиқатии манфиатҳои
- Молиявиву буҷетӣ
- Норасоии мутахассисони баландихтисос идоракунии технологияҳо

Расми 5. Сохтори стратегияи рушди илмиву технологии мучтамаъҳои саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар тартиби сохтори стратегияи рушди илмиву техникии муҷтамаъҳои саноатӣ бояд инъикоси ҳолати воқеии рушди саноати минтақавӣ, мавҷудияти иқтидори илмӣ-техникӣ, рақобатпазирии маҳсулоти истеҳсолӣ инъикос гардида, таъсири бевоситаи онҳо ба сатҳи некӯаҳволии аҳолии кишвар ва минтақаҳое, ки дар онҳо муҷтамаъҳо ҷойгир мешаванд, ба вазъи экологӣ ва махсусан, ба рушди иқтисодӣ-иҷтимоӣ муайян карда шаванд. Дар ин замина пешниҳодҳои асоснок ва аз таҳлилу коркард гузаштаи ташаккулёбии низоми рушди илмиву технологӣ пешниҳод мегарданд, ки онҳо бояд ба самтҳои афзалиятнок ва ҳадафҳои ба миён ниҳода мувофиқ бошанд.

Дар диссертатсия гуфта мешавад, ки зарурати такмили механизмҳои ташаккули сиёсати саноатӣ вобаста аз зуҳуроти макроиқтисодии мавҷуда ва ба вуҷудоянда ба миён омада аст. Сиёсати саноатӣ тамоми сатҳҳои давлатӣ ва идоракуниро муттаҳид месозад ва дар ташаккулёбиву амалисозии он ҳам марказҳои идоракунандаи маҳаллӣ ва ҳам бахши хусусиву ҳам бахши давлатӣ ва соҳаҳои илмиву таҳқиқотӣ иштирок менамоянд. Дар ин замина низоми миллии рушди соҳаҳои саноатӣ ташаккул ёфта истодаанд, ки алоқамандиҳои онро метавон чунин инъикос намуд (расми 6).

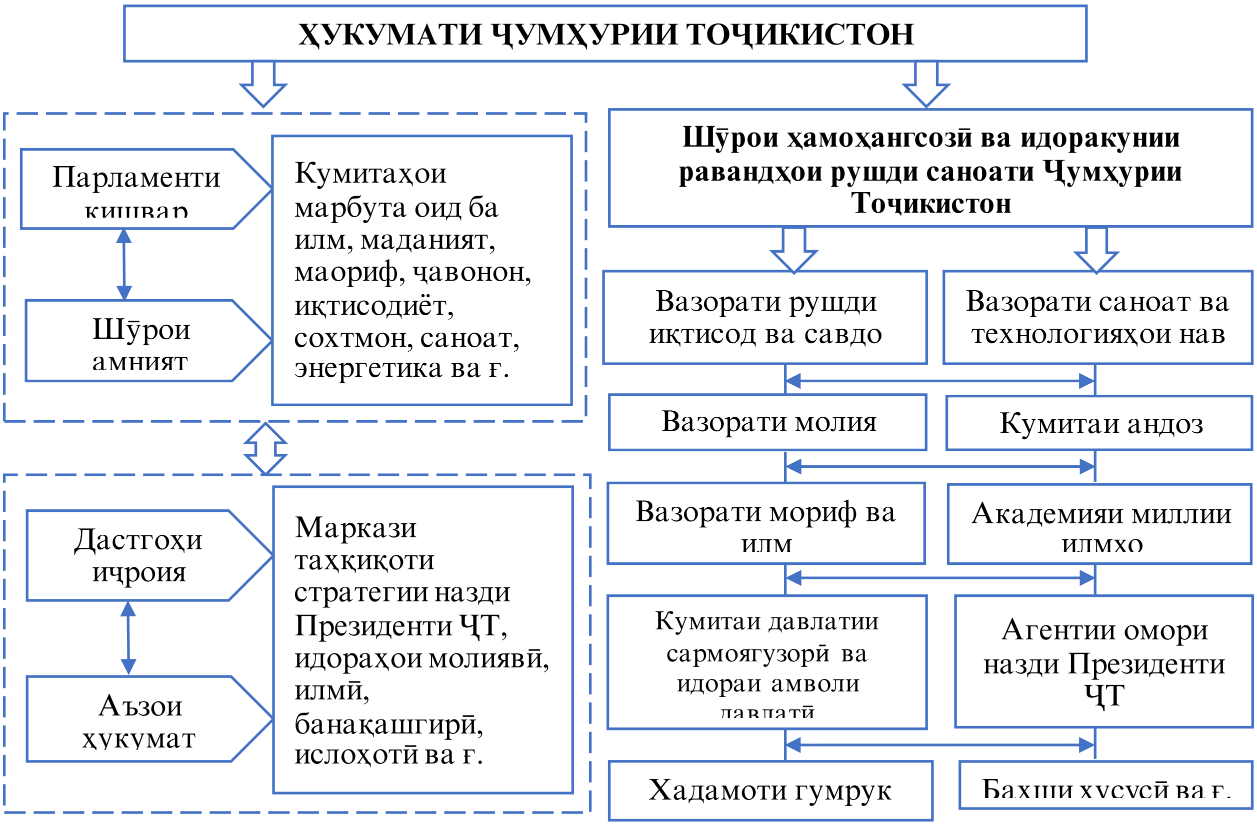

Расми 6. Сохтори низоми идоракунии рушди саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон
Сарчашма: таҳияи муаллиф

Дар диссертатсия қайд карда шуда аст, ки аз таҳлилҳои санадҳо ва барномаҳои соҳавӣ бармеояд, ки ҳарчанд онҳо баъзе тавсифҳо оид ба норасоиҳои соҳаро муайян намуда бошанд ҳам, аммо дар барномаҳои қабулгардидаи рушди соҳаҳо дар сатҳи зарурӣ баъзе принсипҳои зарурӣ

ба назар гирфта нашудаанд. Дар доираи ноил гардидан ба ҳадафи чоруми стратегии кишвар, вазъи кунунӣ ва ҳолати муосири низоми саноатии кишвар ҷавобгӯ нест. Дар ин замина дастгирии фарохи соҳаҳои алоҳидаи саноат аз ҷониби давлат метавонад таъсири синергетикии худро расонад, чун ин раванд на танҳо боиси рушди як самти мушаххас мегардад, балки метавонад бахшҳои дигарро низ аз қафояш барад.

Дар таҳқиқот чунин намуди механизми амалисозии тадбирҳои равнақ додани сиёсати воридотивазкунии соҳаи саноат пешниҳод мегардад, ки ба рушди сиёсати саноатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва, дар заминаи он, равнақ ёфтани воридотивазкунандагии бахши саноат мусоидат хоҳад кард (расми 7).

Вобаста ба инъикоси муҳтавои модели консептуалии рушди сиёсати саноатӣ ва рушди вордотивазкунии саноат дар доираи механизмҳои равнақёбии воридотивазкунии низоми саноат бояд қайд намоем, ки иқтисодиёти инноватсионӣ ба идора ва танзими давлатӣ, инчунин ба назарияи кластерӣ такя мекунад. Ба ин ваҷҳ нуктаҳои муҳимми равнақдиҳии сиёсати саноатӣ ва, дар ин замина, рушд ёфтани низоми саноатӣ, методологияи ташкили унсурҳои ба онҳо мусоидаткунандаро ироа месозем, ки ба мақсади дар таҳқиқоти диссертатсионӣ гузошташуда мувофиқ мебошад:

- идора ва танзими давлатӣ. Сиёсати саноатии давлатӣ бояд фарогири манфиатҳои рушди умумие бошад, ки он дар барномаҳои минтақавӣ дарҷ гардида, самтҳои асосии макроиқтисодии ҳар як минтақаро муайян созад.

- кластеркунонии субъектҳои соҳаи саноат. Дар замони муосир дар муайян сохтани самтҳои асосии рушди сиёсати саноатӣ ва воридотивазкунии маҳсулоти саноатӣ, кластеркунонии субъектҳои соҳаи саноат мавқеи аввалиндараҷаро ишғол мекунад. Яке аз нишондиҳандаи барои кластеркунонӣ мувофиқ – ин ҷойгиршавии наздики корхонаҳо аз лиҳози мавқеи географӣ мебошад

- гуногунсамт кардани ҷалби сармоягузориҳо ва маблағгузориҳои корхонаҳои саноатӣ. Барои рушду пешрафти бахшҳои саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон сармоягузорӣ нақши калидӣ мебозанд. Ба ғайр аз сармоягузории беруна инчунин ҷалби бевоситаи маблағҳои пулии аҳолӣ ва масраф кардани қисми даромади корхонаҳои минтақаҳо барои рушду таҷдиди корхонаҳои саноатӣ таъсири хуби самарабахш хоҳанд дошт.

Дар диссертатсия қайд мегардад, ки такмили механизмҳои сиёсати саонатӣ ва рушди соҳаи саноат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон маҷмуи тавсияҳоеро фарогир мебошад, ки ба рушди ояндаи соҳаи саноати кишвар бо дарназардошти истеҳсоли маҳсулоти воридотивазкунандаи рақобатпазир на танҳо дар бозори дохилӣ, балки дар бозорҳои беруна саҳм хоҳанд гузошт.

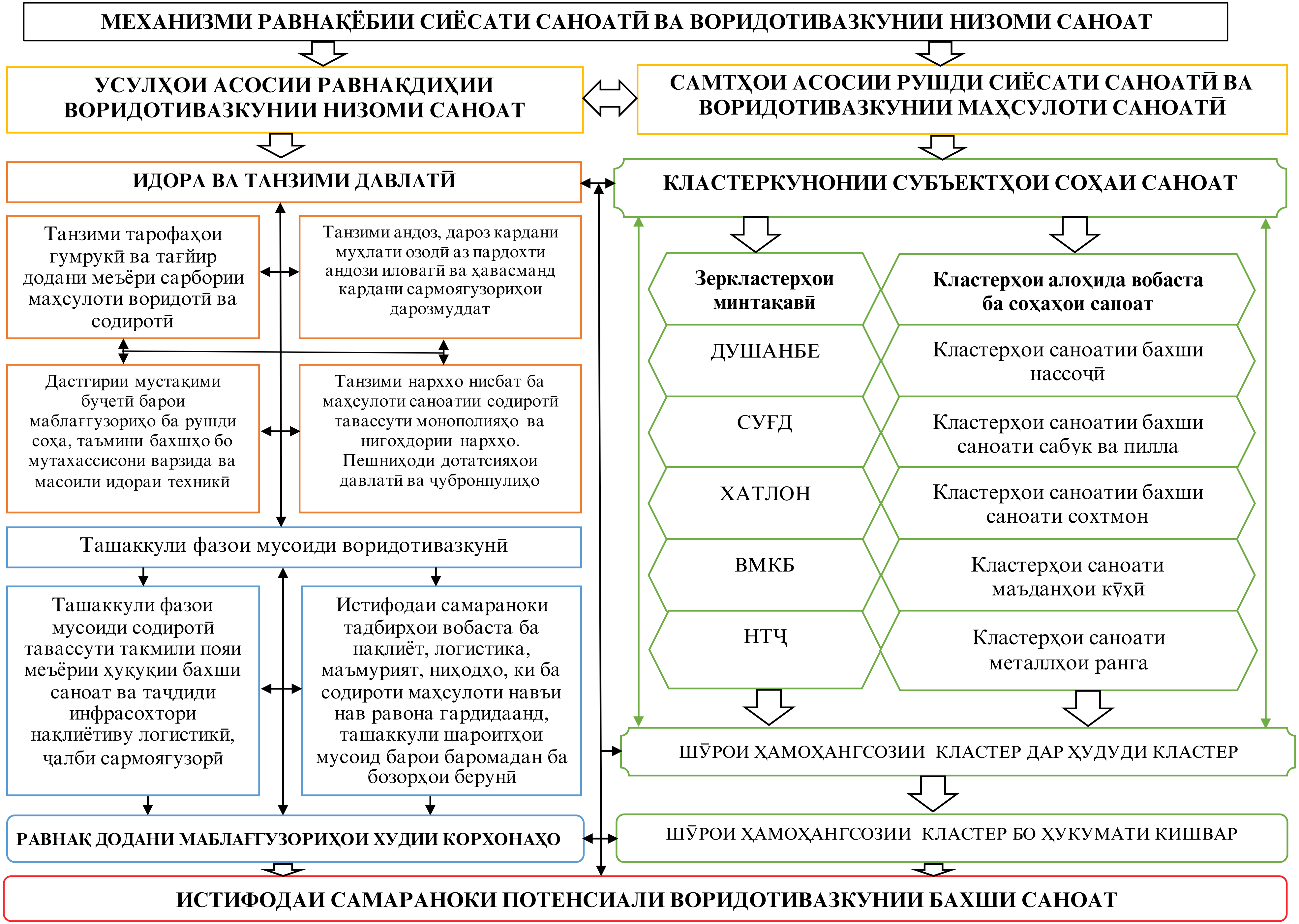

Расми 7. Модели консептуалии рушди сиёсати саноатӣ ва рушди воридотивазкунии саноат

Дар диссертатсия моделсозии математикии самаранокии фаъолияти корхонаҳои саноатӣ ва бахши саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба иқтисодиёти миллӣ иҷро гардида, тариқи маълумотҳои оморӣ дар муҳити ҷадвали электронии «EXCEL» муоидилаи регрессияи $У=28668,93-2,74763X1+7,698806\ X2+0,306955\ X3+3,18285\ X4+20,04683\ X5-2,64659X6$ муайн карда шудааст, ки тибқи он дар ҳолати кунунӣ нишондиҳандаҳо чунин мешаванд (ҷадвали 5):

Ҷадвали 5. - Натиҷаи таҳлили регерссионӣ ва маълумотҳои ояндабинӣ

Давраҳо	ММД	МММ	Маҳсулоти саноатӣ	Маҳсулоти кишоварзӣ	Сармоягузорӣ	Содирот	Даромади буҷети давлатӣ
2015	50977,8	43745,9	16770	27395,2	9749,9	890,6	16586,5
2021	98910,7	91932	38829	39769,4	15124,9	2149,6	30053,8
Ояндабинӣ (пешгӯӣ)							
2023	110607,6	100280,6	44044,54	43185,4	15451,27	2107,679	32609,75
2030	164810,1	151567,3	68420,29	57588,83	20066,97	3300,129	46046,6

Ҳисоби муаллиф

Дар идома тибқи сенарияи дар моделсозии математикӣ татбиқгардида муодилаи регрессия шакли $Y=6825,187+0,688521X_5+0,536988X_6+0,217546X_8+ 21,67613X_9+0,123267X_1+0,129126X_2$ –ро гирифта, натиҷаи ояндабинӣ дар шакли ҷадвали 9 инъикос мегардад.

Ҷадвали 6. - Натиҷаи таҳлили регерссионӣ ва маълумотҳои ояндабинӣ

Давраҳо	У	X5	X6	X8	X9	X1	X2
2015	16770	4326,2	890,6	16586,5	52,8	9749,9	4129,5
2021	38829	6359,1	2149,6	30053,8	85,6	105874,3	38929,1
Ояндабинӣ (пешгӯӣ)							
2023	44044,5	5967,9	2107,7	32609,8	93,3	125082,5	57641,9
2030	68420,3	7944,3	3300,1	46046,6	127,2	228441,2	103918,1

Ҳисоби муаллиф

Умуман дар ҳолати бамаротиб афзоиш ёфтани нишондиҳандаҳое, ки ба рушди бахши саноат алокамандии зич доранд, метавонанд ба бахши саноат такони ҷиддӣ диҳанд. Аз натиҷаҳои тахлили дар моделсозии иқтисодӣ-риёзӣ истифодашуда бармеояд, ки дар раванди ташкили сиёсати саноатӣ ва равандҳои кластеркунонии саноат пеш аз ҳама ба таъмини кифояи сармоягузорӣ ва таҷдиди фондҳои асосӣ диққати махсус бояд дод. Дар баробари таъсири омилҳои зикргардида ва рушд ёфтани омили аслӣ дигар омилҳо, ба монанди содирот, даромади буҷети давлатӣ мутаносибан афзун мешавнд, ки ба сатҳу сифати иқтисодиёти миллӣ таъсиргузор мегарданд.

ХУЛОСА

А) Натиҷаҳои асосии илмии диссертатсия

Таҳқиқи басубутрасонидаи мавзуи кори илмӣ имкон медиҳад, ки чунин хулоса ва тавсияҳо пешниҳод гарданд:

1. Сиёсати саноатӣ дар баробари зарурати хос доштанаш, инчунин дар маҷмуъ унсури марказии фаъолияти мақомоти давлатӣ буда, инъикоскунандаи тараққиёт ва пешрафт давлат мебошад. Ҳангоми таҳияи сиёсати саноатии мушаххас як қатор омилҳои махсусгардонии ин ё он кишварро инъикоскунанда, таърихи он, рушди иқтисодиву саноатии он бояд ба назар гирифта шаванд. Ҳамзамон тамоюлҳи қонунияти рушди саноати кишварҳои рушдкарда нишон медиҳад, ки баҳисоб гирифтани асосоҳои методологии ташкили сиёсати саноатӣ, ки таркиби рушди инноватсиониашро ба ҳайси омили асосии рақобатпазир гардонидани он инъикос менамояд, зарур мебошад. [5-М], [21-М], [22-М].

2. Таҳлили ҳолатҳои коркард ва амалисозии сиёсати саноатӣ нишон медиҳад, ки вай аз худ системаи тадбирҳои давлатиеро инъикос мекунад, ки онҳо ба беҳтаргардонии ҷойгиршавии корхонаҳо дар маҳалҳои ҷуғрофии мушаххас, мукамалсозии тахассусият, мусоидат ба ҳамгирой ва ҳамбастагии рушди соҳаҳои ҷудогонаи саноат бо дарназардошти татбиқи шаклҳои пешрафтаи истеҳсолоти саноатӣ равона мегарданд. Ҳамзамон дар шароити муосир амалисозии равиши кластерӣ дар пояи механизмҳои воридотивазкунӣ ба ҳайсит омили калидии самаранокии сиёсати саноатӣ баромад мекунад. [16-М], [19-М].

3. Зуҳуротҳои буҳронӣ дар замони муосир тавсифи такроршавии давравиро доранд. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки буҳронҳо бештар дар натиҷаи тағйиротҳои дар тартиботи технологи ба вуҷудоянда зоҳир мешаванд. Аз инҷо бармеояд, ки дар ҳар як тартиби технологии меомада сиёсати саноати боздид карда шавад ва он дар навбати худ талаб мекунад, ки омӯзиши системавӣ ва назорати муҳити берунаву дохилии фаъолияти корхонаҳои саноатӣ барои муайян сохтани таҷдидсозии самтҳои афзалиятноки техникиву технологӣ ҷудо карда шаванд. [19-М].

4. Тағйироти технологию саноатие, ки дар асрҳои XX ва XXI ба вуҷуд омадаанд, бо ду раванди ба ҳам алоқаманд бархӯрд доранд, ки яке зуд фарсуда шудани технологияҳо аст, дигарӣ бошад, танг гаштани мавқеи технологияҳои дуюмдараҷа ва фарсудашудаи аз марказҳо дур ҷойгиршудааст, ки дар онҳо ҳам музди меҳнати кормандон кам мебошад ва ҳам захираҳои табиияшон камарзиш аст. Барои ҳамин ҳам дар байни соҳаҳои маъмулӣ бо маблағҳояшон, ки асоси некӯаҳволии ҳудудҳои кишвар мебошанд ва намудҳои пешсафи фаъолиятҳое, ки ба иқтидори рушд дар сатҳҳои иқтисодӣ, илмӣ-техникӣ, иҷтимоӣ ва ғ. такон медиҳанд, барқарор намудани мувозинат зарур мебошад. [11-М].

5. Дар шароитҳои кишварҳои рущдкарда сиёсати саноатӣ бояд ба се самти таъмин ирушди устувори соҳа нигаронида шавад: [9-М].

- идораи давлатии равандҳои ҷойгиркунӣ ва тахассусияти соҳа бо дарназардошти дастгирии буҷетии соҳаҳои афзалиятнок;

Мусоидати ҳамаҷонибаи амалисозии принсипҳои равиши кластеркунонӣ дар минтақаҳои кишвар;

Мукаммалсозии механизми рушди воридотивазкунӣ бо дарназардошти афзоиш додани афзалиятҳои рақобатии корхонаҳо ватанӣ дар бозорҳои дохила ва беруна.

Б) тавсияҳо барои истифодаи амалии натиҷаҳо

6. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон заминаҳои воқеии рушди инноватсионии соҳаи саноат мавҷуд аст, ки алоқамандии онро метавон бо мавҷудияти соҳаҳои технологияҳои пешрафта таҷассум намуд. Иқтидори мавҷудаи санотии кишвар, ки дорои шароитҳои созмон додани корхонаҳои муштарак бо дарназардошти ҷалби сармояҳои хориҷиву ватанӣ мебошад, алоқамандии зичи рушди инноватсиониашро метавонад бо ҳамкориҳои судманди марказҳои бонуфузи илмии кишвар ба роҳ монда, аз иқтидори илмии ниҳодҳои ватанӣ истифода намояд. Самтҳои афзалиятноки рушди соҳаҳо бояд воридотивазкунандагии маҳсулоти корхонаҳои ватанӣ, ташкили ҳамориҳои судманд бо ниҳодҳои илмӣ-тадқиқотии бахши саноат ва дастгирии ҳамҷонибаи рушди кластерии соҳазои афзалиятнок бошад. [8-М], [9-М].

7. Дар шароитҳои мураккаби сиёсиву иҷтимоӣ ва иқтисодии муосир бояд чунин сиёсати саноатие ташаккул дода шавад, ки манфиатҳои тамоми тарафҳоро ба инобат гирад. Бахши инноватсионии соҳаҳои иқтисодӣ ҷудо карда шуда, ба он тиҷорати хурди инноватсионӣ ҳамроҳ карда шавад. Ташаккули сиёсати саноатии кишвар ба таҷдиди назари куллии мутобиқ ба тартиботи технологии муосир ниёз дошта, банақшагирӣ ва ташаккулдиҳии сиёсати саноатии кишвар бояд ба консепсияҳои тартиботи технологӣ асос ёфта, масъалаҳои калидие, ки ба мақсадҳои гузошташаванда мусоидат мекунанд, таҷдиди назар шаванд. Сиёсати саноатии кишвар бояд аз нигоҳи интихоби афзалиятноки дар равандҳои тафаккури гурӯҳҳои ҳавасманди намудҳои беҳтарини фаъолияти саноатӣ бавуҷудомада коркард гардад, ки ба талаботи тартиби технологии муосир ҷавобгӯ буда, рушди иктисодиву ҷамъиятиро дар давраи дарозмуддат таъмин намояд. [12-М].

8. Таҳлили ҳолати ҳозира ва тамоюлҳои рушди саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон дод, ки нишондиҳандаҳои асосии рушди соҳа динамикаи мусбат доранд. Дар чунин шароит амалисозии тадбирҳои пешгирикунанда, ки ба таҷдиди принсипҳои асосии ҷойгиркунии корхонаҳо, рушди равандҳои ҳамгирой, кооператсия ва тахассусият равона шудаанд, муҳим мебошанд. Ин барои гузаштани корхонаҳои саноатӣ ба тартиботи технологии навин мусоидат хоҳад кард. [8-М], [13-М],[15-М].

9. Коркард ва самаранокона амалӣ намудани сиёсати саноатӣ, мукаммалсозии сохтори ташкилӣ ва идораи соҳа, беҳтаргардонии ҳамбастагиҳои ниҳодҳои ҷудогона, рушди принсипҳои шарики давлат бо бахши хусусӣ дар соҳаи саноат ва инчунин беҳтар кардани асосҳои инфрасохтории фаъолияти корхонаҳоро дар назар дорад. [7-М].

10. Тағйиротҳои сохтории равандҳои идоракунии фаъолияти хориҷии корхонаҳо ҷанбаи хело муҳим мебошад. Консепсияи воридотивазкунӣ бояд маҳаки фаъолияти корхонаҳои ватанӣ гардад. Дар ин замина нақши давлат дар ташкили шароитҳои мусоид барои рушд додани потенсиали содиротии корхонаҳои ватанӣ дар давраҳои дарозмуддат ифода меёбад. [14-М].

Феҳристи интишороти илмӣ аз рӯи мавзӯи диссертатсия:

[1-М] **Аскарова С.С. Низомов С.Ф.** Рушди сиёсати саноатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ҷаҳоншавӣ. //Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, Душанбе. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ 2021. №7- С.116-122. ISSN 2413-5151

[2-М] **Аскарова С.С.** Тадбирҳои танзими давлатии сиёсати инноватсионӣ дар минтақаҳо. Маҷаллаи илмӣ-назариявии «АХБОРИ ДДҲБСТ». Силсилаи илмҳои ҷомеашиносӣ №3 (88), 2021- С.53-59. ISSN 2411-1945

[3-М] **Аскарова С.С.** Омилҳои рушди соҳаҳои саноат дар шароити табдилдиҳии рақамӣ. Маҷаллаи "Номаи Донишгоҳ" №3 (58), 2021 силсилаи илмҳои табиатшиносӣ ва иқтисодӣ. 2021- С.119-122. ISSN 2077-4974

[4-М] **Аскарова С.С.** Механизмаҳои мавҷудаи танзимкунандаи рушди саноат дар Тоҷикистон. //Маҷаллаи "Номаи Донишгоҳ" №1 (60), 2022 силсилаи илмҳои табиатшиносӣ ва иқтисодӣ -Хуҷанд, 2022- С.99-103. ISSN 2077-4974

[5-М] **Аскарова С.С.** Проблемаҳои таҳияи сиёсати саноат дар заминаи саноатикунонии кишвар. //Маҷаллаи "Номаи Донишгоҳ" №3 (62), 2022 силсилаи илмҳои табиатшиносӣ ва иқтисодӣ. Хуҷанд, 2022- С.114-121. ISSN 2077-4974

[6-М] **Аскарова С.С.** Заминаҳои асосии ташкили низоми инноватсионии саноати Ҷумҳурии Тоҷикитон. //Маҷаллаи илмӣ-назариявии «АХБОРИ ДДҲБСТ». Силсилаи илмҳои ҷомеашиносӣ №3, (94) 2023-Хуҷанд, - С.35-46. ISSN 2411-1945

[7-М]. **Аскарова С.С.** Рушди соҳаи саноат дар иқтисодиёти миллӣ. //Маҷаллаи "Номаи Донишгоҳ" №1 (64), 2023 силсилаи илмҳои табиатшиносӣ ва иқтисодӣ. Хуҷанд, 2023- С.112-115. ISSN 2077-4974

[8-М] **Аскарова С.С.** Тамоюлҳои рушди инноватсионии соҳаҳаои саноати истихроҷ ва саноати коркарди Ҷумҳурии Тоҷикистон. №2 (65), 2023

силсилаи илмҳои табиатшиносӣ ва иқтисодӣ. Хуҷанд, 2023- С.116-121. ISSN 2077-4974

[9-М] **Аскарова С.С.** Рушд ва инноватсионии соҳаи саноати коркарди Ҷумҳурии Тоҷикистон. //Маҷаллаи “Номаи Донишгоҳ” №3 (66), 2023 силсилаи илмҳои табиатшиносӣ ва иқтисодӣ. Хуҷанд, 2023- С.91-99. ISSN 2077-4974

Мақолаҳое, ки дар дигар нашриёҳо ба табъ расидаанд:

[10-М] **Аскарова С.С.** Оид ба усули технологии танзими сохтори низоми саноатӣ. //Конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ бахшида ба муносибати 30-умии солгарди Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мавзуи «Фаъолияти инноватсионӣ ҳамчун омили рушди босуръати иҷтимоӣ ва иқтисодӣ дар саноат» санаи 26-уми феврали соли 2021. Донишкадаи кӯҳию металлургии Тоҷикистон, - Бӯстон, - С.29-32.

[11-М] **Аскарова С.С.** О некоторых подходах определения «Технологический уклад». // Конференсияи байналмиллалӣ бахшида ба Всероссийской научно – практической и методической дар мавзӯи “Транцформация системы учетно – аналитического, финансового и контрольного обеспечения в условиях цифровизации экономики” 1.02.2022. Варонеж- С.279-288.

[12-М] **Аскарова С.С.** Рушди устувори соҳаи саноат ва мавқеи он дар иқтисоди миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон. //Конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ дар мавзуи «Ташаккули бахши молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва нақши он дар рушди устувори иқтисоди миллӣ» санаи 17-уми декабри соли 2022. Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ, - Кӯлоб, - С.424-428. ISSN 978-999985-52-20-4

[13-М] **Аскарова С.С.** Ташаккул ва тамоюли рушди иқтисодиёти минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. //Конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ- амалиро дар мавзӯи “Муаммоҳои инкишофи низоми молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити гузариш ба иқтисодиёти индустриалӣ-инноватсионӣ” санаи 15 декабри соли 2022. Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон (дақиқ) ш.Душанбе, - С.120-128.

[14-М] **Аскарова С.С.** Оиди баъзе масъалаҳои ташаккулёбии системаи инноватсионии саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон. //Конференсияи ҷумҳуриявии иқтисодӣ дар мавзӯи “Таъмини рушди устувор ва рақобатпазирии иқтисодиёти Тоҷикистон дар шароити ҷаҳоншавӣ” санаи 15 декабри соли 2022. ДДҲБСТ-и ш. Хуҷанд, -, - С.388-395, 978-99985-0-203-1

[15-М] **Аскарова С.С.** Оид ба муаммоҳо ва самтҳои афзалиятноки рушди инноватсионии саноати истихроҷ ва коркарди Ҷумҳурии

Тоҷикистон. //Конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ дар мавзуи «Масъалаҳои мубрами иқтисоди меҳнат ва идоракунии кормандон» санаи 30-юми марти соли 2023. Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. – Душанбе 2023, - С.125-128.

[16-М] **Аскарова С.С.** Анализ современного состояния и тенденций развития промышленности в Республике Таджикистан. // Конференсияи байналмиллали дар мавзуи "Актуальные проблемы учета экономического анализа и финансово хозяйственного контроля деятельности организаций" 10.12.2023. Варонеж- С.279-288. ISSN 978-5-9273-3659-3

[17-М] **Аскарова С.С.** Инновационные проблемы и развитие промышленной политики в Республике Таджикистан. //9-10 февраля 2023 года в г. Ростов-на-Дону состоится International Conference «Smart Technologies for society», Government, Economy г. Ростов-на-Дону 2023, - С.572-678.

[18-М] **Аскарова С.С.** Развитие промышленности в национальной экономике. //Конфронси илмӣ-амалӣ байналмиллалӣ дар мавзуи "Тенденции развития социальной инфраструктуры региона"№96, апреля 2023 ш. Самара, - С.26-30.

[19-М] **Аскарова С.С.** Анализ тенденций промышленного развития Республики Таджикистан. //Teoreticeskaa I prikladnaa nauka. Theoretical & Applied Science. Philadelphia. USA 05 (121) 2023№, -С.607-613.

[20-М] **Аскарова С.С.** Направления и задачи развития промышленной политики. //ООО "Агентво перспективных научных исследований" 06.01.2023 г. Белгород, - С.50-52. ISSN 2713-1513

[21-М] **Аскарова С.С.** Роль и тенденции развития региональной промышленности в Республике Таджикистан. //Академическое издательство "Научный журнал" APOSTERIORI, Стр. 59-63, г. Москва 2023, - ISSN (p) 2712-9462, ISSN (e) 2541-8068

[21-М] **Аскарова С.С.** Проблемы развития промышленной политики в экономике региона. Научный журнал "Тенденции развития науки и образования" №93 январ 2023, Стр 19-22, г. Самара.

[22-М] **Аскарова С.С.** Промышленная система страны и проблемы региональной экономики. Конфронси илмӣ-амалӣ байналмиллалӣ дар мавзуи "Преспективы интеграционных процессов и поиск инновационных решеный" 21.01.2023. ш. С.Петергбург.- С.20-23. ISSN 978-5-907676-16-9.

ТАДЖИКСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

УДК: 332.133.6
ББК 65.30-18+65.049 (2 Рос)
А- 81

На правах рукописи

АСКАРОВА САНАВБАРХАН СУЛТОНХОДЖАЕВНА

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОМЫШЛЕННОЙ ПОЛИТИКИ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ ПРОМЫШЛЕННОСТИ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

АВТОРЕФЕРАТ
диссертации на соискание ученой степени доктора философии (PhD)-доктора по специальности 6D050607 – «Экономика промышленности и энергетики»

ДУШАНБЕ -2023

Диссертация выполнена на кафедре экономики предприятия и предпринимательства Таджикского национального университета

Научный руководитель: **Низомов Самариддин Фахриевич** – доктор экономических наук, доцент, заведующий кафедрой экономического анализа и аудита Таджикского национального университета

Официальные оппоненты: **Комилов Сироджиддин Джалолиддинович,** доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры экономической теории и мировой экономики Российско-Таджикского (Славянского) университета

Муртазоев Ораз Карахонович, кандидат экономических наук, доцент, начальник отдела анализа макроэкономических проблем Центра стратегических исследований при Президенте Республики Таджикистан

Ведущая организация: **Международный университет туризма и предпринимательства Таджикистана**

Защита состоится «___» _____________ 2023 в _____ часов на заседании диссертационного совета 6D.КОА-015 по защите докторских и кандидатских диссертаций на базе Таджикского технического университета им. академика М.С.Осими по адресу: 734042, Республика Таджикистан, г. Душанбе, просп. Академика Раджабовых, 10а.

С диссертацией можно ознакомиться в библиотеке Таджикского технического университета имени академика М.С.Осими и на его официальном сайте: http://www.ttu.tj.

Автореферат разослан «_____» _____________ 20___ года.

Ученый секретарь
диссертационного совета,
кандидат экономических наук, доцент **Ашурзода А.Н.**

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. Устойчивое развитие национальной экономики в значительной степени обусловлено эффективностью реализации промышленной политики. Необходимо найти оптимальные пути решения проблем, связанных с обеспечением конкурентоспособности промышленного производства и его устойчивого инновационного развития. Вопросы совершенствования механизма разработки и реализации промышленной политики в этом контексте приобретают особую значимость. Проведенные реформы стали причиной возникновения различных форм производственных отношений, объединявших интересы различных сторон. Вместе с тем, недостаточная проработанность теоретико-методических основ управления производственными отношениями стала ключевым фактором сдерживания процессов эффективной реализации промышленной политики во многих странах постсоветского пространства, в т.ч., в Таджикистане.

Промышленность Республики Таджикистан в настоящее время функционирует в условиях недостатка финансовых ресурсов, недостаточной готовности ее субъектов к равноправному сотрудничеству с зарубежными партнерами, слабой мотивации к активизации инвестиционной деятельностью и низким уровнем развития интеграционных процессов. Вопросы формирования эффективной промышленной политики на пороге перехода к новому технологическому укладу приобретают особое значение. Необходимо выйти за рамки общепринятых подходов к формированию промышленной политики и ее реализации и опираться на новые методы, обеспечивающие поэтапного выхода отрасли из кризисной ситуации. К таким подходам в настоящее время следует отнести концепцию кластеризации промышленного сектора с учетом широкого использования принципов импортозамещения.

Следует отметить, что необходимость совершенствования системы управления формированием новых направлений развития отраслей промышленности на базе современных методов, таких как реализация кластерной политики и концепции импортозамещения вытекает из содержания НСР-2030, отражающей приоритетность индустриально-инновационного сценария развития национальной экономики, что «...приведет к рациональному использованию новых интеграционных возможностей и развитию транзитной инфраструктуры страны, диверсификации национальной экономики и значительному росту экспорта товаров и услуг. Источниками роста экономики по данному сценарию могут стать эффективное использование человеческого капитала, возможностей новой транзитной инфраструктуры и экономических коридоров,

экспортоориентированное и импортозамещающее развитие, наращивание экспорта услуг и продуктов с высокой добавленной стоимостью…»[2].

Вышеизложенное указывает на необходимость повышения эффективности функционирования промышленных комплексов в стране, совершенствованию промышленной политики за счет разработки и внедрения эффективных механизмов, апробированных в международной практике, что указывает на актуальность темы диссертационного исследования.

Степень научной разработанности темы. Теоретические аспекты совершенствования производственных процессов и формирования промышленной политики отражены в трудах классиков экономической теории, таких как А. Смит, Д. Рикардо, В.С. Прайс, Дж. Милтон и др. При исследовании определения понятия «промышленная политика» и связанных с ней понятий в диссертационных исследованиях использованы работы зарубежных ученых, таких как М.А. Викок, С.Ю. Глазьев, З.В. Вдовенко, Е.В. Верещагина, З.А. Волждокова, Н.А. Воробьева, Г.И. Идрисов, Д.В. Мантуров, В.Д. Маркова, Т. Э. Наганова, И.А. Полещук, О. А. Романова, Е.Н. Стариков, Е.Н. Стрижакова, О.С. Сухарев, А.И.Татаркин, З.К. Чельдиева, М. Н. Яншина и другие. В работе изучены также труды таджикских ученых, таких как К.К. Давлатзода, М.Т. Каримова, С.Дж. Комилов, Н.К. Каюмов, Э.Ш. Мирзоева, А.Б. Мирсаидов, О.К. Муртазоев, П.А. Мухсинова, Т.Д. Низамова, И.Р. Пулатова, Дж.Р. Рахмонов, Л.Х. Саидмурадов, М.К. Файзуллоев, Н.Х. Хоналиев, Ф.К. Шамсиев и другие.

Вопросы технологических подходов, влияющих на структуру индустриальной системы исследованы в работах зарубежных авторов, в их числе А.А. Вдовина, А.О. Доманина, И.Р. Низамова, В.П. Василенко, Е.Ю. Семенов, С.А. Козин, В.П. Воробьев, Н.Н. Тихомиров, П.С. Селезнев, А.И. Соснило, Н.В. Светник, Е.Ю. Семенов, И.Б. Калашников, А.В. Вавилина, Т.Н. Якубова, А.В. Козачек, А.Ю. Пинчук, Р.А. Камаев, Ю.А. Левин, М.А. Сокольников, Д.В. Ланская, А.Е. Яковленко, Е.С. Садовая, В.А. Сауткина, А.Р. Зенков, А.А. Пороховский, К.А. Хубиева, С.В. Кайманакова и другие.

Вопросы развития концепции импортозамещения отражены в трудах отечественных ученых Дж.А. Алиджонова, Ш.Р. Наимова, процессы промышленной кластеризации в работах Т.Д. Низамовой, П.А. Мухсиновой, К.К. Давлатзода, Д.А., Ходиева, Х.А. Хофизова, М.И. Хайдарзода, Б.М. Джумаева и др. Проблемы расчета производственных затрат отражены в работах К.Х. Хушвахтзода, С.Ф. Низомова, Д. Урокова, Б. Каримова и др.

Несмотря на это, отдельные аспекты вопросов разработки и реализации промышленной политики и совершенствования стратегических и региональных программ развития промышленных сфер в специфических условиях Республики Таджикистан, четко не определены. Кроме того,

[2] Национальная стратегия развития Республики Таджикистан на период до 2030 г.// Утверждено Постановлением Маджлиси намояндагон, Маджлиси Оли Республики Таджикистан от 1 декабря 2016 года, № 636. - Душанбе: «Контраст», 2016. - С.20.

выделение приоритетных путей обеспечения инновационного развития промышленной системы, по-прежнему нуждаются в конкретных научно-теоретических исследования. Все это предопределило актуальность и значимость темы диссертационной работы.

Связь исследования с программами (проектами) и научными темами. Диссертационное исследование выполнено в рамках реализации отдельных положений НСР-2030, Закона Республики Таджикистан «Об инновационной деятельности», Закона Республики Таджикистан «О государственной политике в области промышленности» и ряде других программ и стратегий развития промышленных сфер в Республике Таджикистан. Тема диссертационного исследования входит в перспективный план научно-исследовательских работ кафедры экономики предприятия и предпринимательства факультета экономики и управления Таджикского национального университета.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТЫ

Цель исследования. Цель исследования заключается в обосновании теоретико-методических положений совершенствования промышленной политики и разработке практических рекомендации по ее эффективной реализации на примере промышленной системы Таджикистана.

Решение поставленной цели обусловили реализацию следующих задач:

- изучение теоретических основ разработки и реализации политики промышленного развития;
- определение подходов технологического воздействия на структуру производственной системы и ее инновационного развития;
- анализ современного состояния и тенденций инновационного развития промышленной системы;
- обоснование стратегических направлений совершенствования механизма реализации промышленной политики в Республике Таджикистан;
- внедрение методов оценки деятельности и эффективности функционирования промышленных предприятий Республики Таджикистан.

Объект исследования. Объектом исследования являются механизм разработки и реализации промышленной политики в Республике Таджикистан.

Предметом исследования выступает социально-экономические отношения, возникающие при разработке и реализации промышленной политики в Республике Таджикистан.

Гипотеза исследования. Гипотеза диссертационного исследования предполагает, что новое осмысление и разработка концептуальных положений промышленной политики с учетом ее эффективной реализации позволяет обеспечить достижение параметров конкурентоспособности

национальной промышленной системы Таджикистана на базе ее технологической модернизации.

Теоретико-методологическую основу исследования составляют работы зарубежных и отечественных ученых и экономистов, ориентированных на изучение, исследование и анализ промышленной политики, использования эффективных методов развития отраслей промышленности. Методологическую основу исследования составляет комплекс современных методов анализа и синтеза и ряд специальных методов, таких как абстрактно-логический, экономико-статистический, графический, сравнительно-оценочный, экономико-математический и др.

Информационная база исследования. В качестве основных источников информации использованы нормативные правовые акты Республики Таджикистан; материалы Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан, отчеты Министерства промышленности и новых технологий, данные научно-исследовательских учреждений, информация из публикаций в периодических изданиях, данные Интернет.

Исследовательская база. Диссертация выполнена на базе кафедры экономики предприятия и предпринимательства факультета экономики и управления Таджикского национального университета в период 2019-2023 годах.

Научная новизна диссертационного исследования заключается в обосновании теоретико-методических положений совершенствования промышленной политики и разработке практических рекомендации по ее эффективной реализации на примере промышленной системы Таджикистана.

Наиболее значимые результаты диссертационного исследования, содержащие элементы научной новизны, сводятся к следующему:

- уточнены теоретические положения формирования промышленной политики как системы взаимосвязанных действий, направленных на реализацию превентивных мер по развитию промышленного сектора, включающих новое осмысление принципов размещения, специализации, кооперации, интеграции и кластеризации отрасли в целях обеспечения гармонизаций промышленного развития с учетом закономерных тенденции развития промышленности в ее современном технологическом укладе, способствующих достижению стратегических целей устойчивого развития национальной экономики:

- обоснован закономерный характер развития промышленных сфер в современном мире, отражающий роль и значения фактора «инновации» как ключевого драйвера позитивных изменений и перехода к качественно новым технологическим укладам развития экономики. При этом в авторском интерпретации, технологический уклад в силу глобальных тенденции свертывания разрыва в информационном пространстве рассматривается как относительно новый уровень развития промышленной

системы, не зависящий от уровня и качества потребительского спроса и благосостояния населения;

- выделены основные направления совершенствования промышленной политики на примере развивающихся стран, предусматривающие кластерный подход к организации промышленного производства как приоритетной формы формирования ее системности с учетом обеспечения внутреннего единства целей, задач, принципов и рычагов воздействия, направленных на достижение параметров конкурентоспособности национальной промышленной системы;

- выделены характерные тенденции развития промышленного сектора Таджикистана как отрытую систему взаимодействия различных отраслей, динамичное развитие которого (несмотря на положительный тренд ряда ее показателей в последние годы), сдерживается недостаточностью методического обеспечения процессов государственного регулирования, нехваткой инвестиционных ресурсов, неразвитостью инфраструктурных основ эффективного взаимодействия между наукой и производством и т.п., что в совокупности увеличивают ее технологический разрыв от существующего уровня в современном мире;

- предложены эффективные механизмы реализации промышленной политики, включающие институциональные изменения в организационной структуре управления отрасли, направленные на обеспечение эффективного взаимодействия различных органов государственного регулирования с учетом приоритетности реализации комплекса мер по формированию региональных промышленных кластеров;

- разработан механизм развития концепции импортозамещения в промышленном секторе экономики Таджикистана, включающий алгоритм последовательной реализации организационных, экономических и административных мер поддержки отечественных производителей на внутреннем и внешнем рынке. Эффективность предложенных мер апробирована математическим моделированием прогнозного значения основных показателей развития промышленности в долгосрочной перспективе.

Положения, выносимые на защиту. На защиту выносятся следующие положения:

- разработанный автором системный подход к рассмотрению содержательной сущности промышленной политики как системы мер по формированию благоприятных условий, обеспечивающих сбалансированный структурный сдвиг и гармонизацию различных отраслей промышленной системы;

- принципы анализа и мониторинга технологического уровня развития промышленной системы, учитывающие степень информационной

открытости и инвестиционной обеспеченности как ключевых критериев оценки;

- концептуальная модель сокращения технологического разрыва национальной промышленной системы от устоявшегося уровня технологического уклада развитых стран:

- схема институциональных изменений государственного регулирования промышленной системы, позволяющая оптимизировать взаимодействие различных институтов;

- механизмы реализация кластерного подхода в различных регионах Таджикистана с учетом достижения параметров инновационного развития отрасли.

Теоретическая значимость диссертационного исследования заключается в том, что основные результаты диссертационного исследования, разработанные автором принципы, подходы и механизмы могут быть использованы как основа научных разработок по вопросам совершенствования промышленной политики и ее эффективной реализации на примере промышленной системы развивающихся стран.

Практическая значимость полученных результатов. Теоретические положения исследования, методические подходы, рекомендации и научные предложения исследования проблем эффективности функционирования промышленной системы и совершенствования промышленной политики могут быть использованы в практической деятельности Министерства промышленности и новых технологий РТ, а также в учреждениях высшего профессионального образования страны при изучении курсов «Экономика предприятий», «Экономика промышленности», «Основы инновационной деятельности предприятия» и др.

Степень достоверности результатов исследования подтверждается использованием специальных научных методов, адекватностью объема исследованных материалов, научно-статистической, теоретической, математической обработкой результатов исследований и их публикаций. Выводы и рекомендации автора представлены на основе научных исследований и результатов теоретических и практических исследований.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Область исследований соответствует требованию Паспорта номенклатуры специальностей ВАК при Президенте Республики Таджикистан по специальности 6D050607-Экономика промышленности и энергетики: 5. Методологические и методические подходы к решению проблем экономики, организации и управления промышленностью и энергетикой. Закономерности и тенденции функционирования и развития промышленности и энергетики, 11. Теоретические и методические основы обеспечения конкурентоспособности производителей промышленной

продукции, формирования и развития импортозамещающего и экспорто ориентированного промышленного производства, 12. Размещение, принципы организации и повышения эффективности промышленного и энергетического производства, 15. Промышленная и энергетическая политика: механизмы разработки, реализации, контроля. Управление структурными изменениями в промышленности и энергетике, 24. Формирование и развитие кластерных структур в промышленности и энергетике, расширение инновационной инфраструктуры развития промышленности и энергетики. Проблемы и перспективы развития кластеров в промышленности и топливно-энергетическом комплексе, 33. Цифровые модели в экономике и управлении промышленными и энергетическими предприятиями. Оценка эффективности цифровизации управленческих и технологических процессов на предприятиях промышленности и топливно-энергетического комплекса. Разработка цифровых стратегий в промышленности и энергетике, 35. Теоретические и методические основы формирования и развития импортозамещающего и экспорто ориентированного промышленного производства.

Личный вклад автора. Личный вклад автора заключаются в обосновании теоретико-методологических аспектов исследования совершенствования формирования промышленной политики и промышленной системы в рамках научных теорий, сравнительной обработки статистических данных, выявления технологических подходов, влияющих на структуру промышленной системы, изучение современной ситуации и определение тенденций развития отрасли, разработке комплексной корреляционно-регрессионной модели промышленных предприятий и внедрение методов оценки их деятельности и эффективности, а также конкретные рекомендации автора и др.

Апробация результатов диссертационного исследования. Основные результаты исследования представлены на международных и республиканских научно-практических конференциях, состоявшихся в ГОУ «Худжандский государственный университет имени академика Б. Гафурова» и Таджикского национального университета (2017-2023 годы), а также на других научно-практических мероприятиях. Кроме того, результаты исследования используются в процессе образования и подготовки специалистов бакалавриата и магистратуры в области экономики предприятия и предпринимательства.

Публикация результатов исследования. По результатам исследования опубликовано 22 научные статьи, в том числе 9 статей в рецензируемых журналах ВАК при Президенте Республики Таджикистан.

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из введения, трех глав, 9 подразделов, заключения, списка использованной литературы,

включающего 177 наименований, 14 рисунков, 33 таблицы. Работа изложена на 191 страницах компьютерного текста.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ РАБОТЫ

Устойчивое развитие национальной экономики обусловлено стабильным и сбалансированным развитием всех отраслей промышленного производства, направленного на удовлетворение потребностей населения страны и выпуска конкурентоспособной продукции. В результате реализации экономических реформ в отраслях промышленности страны произошли коренные изменения, появились новые организационные формы хозяйственной деятельности, которые нуждаются в совершенствовании экономических и организационных механизмов их управления. Современная рыночная экономика – это процесс, который как система нуждается в механизмах устойчивого развития, направленных на все более эффективное использование ресурсов.

В диссертации на основе анализа понятия «промышленная политика», предложенного отечественными и зарубежными авторами, предлагается следующее определение: промышленная политика - это совокупность инициатив и мер, связанных с другими формами политики, осуществляемых государством совместно с хозяйствующими субъектами в целях развития промышленного потенциала страны, устранения препятствий на пути ее развития, улучшения структуры промышленных сфер, обеспечения конкурентоспособности производимой продукции и активизации инвестиционной деятельности в приоритетных отраслях промышленности. В рамках процессов формирования и комплексного управления промышленным производством используются разные подходы и принципы. В этом контексте концептуально-теоретические основы становления и развития индустриальной системы формируются с аспектов формирования индустриальной системы и производственных подсистем индустриальной системы, которые делятся на производственные, непроизводственные и потребительские группы. В первую систему входят производственные субъекты системы, к которым относятся предприятия. К непроизводственной подсистеме относятся дистрибьюторы и перевозчики, оказывающие услуги по реализации продукции. Производимая продукция потребительского назначения также является подсистемой производственной системы. Эти подсистемы отличаются своим функциональным назначением и результатами хозяйственной деятельности и образуют систему сложных связей в промышленном секторе (рис. 1).

В диссертации отмечается, что промышленная система Республики Таджикистан совершенствуется за счет развития кооперации с другими отраслями экономики страны, со сферами науки и образования. Эффективность ее функционирования определяется структурными сдвигами. В этом процессе особое значение приобретают концептуальные аспекты теории обеспечения устойчивости национальных промышленных

систем. В настоящее время правительство страны активно проводит экономические реформы, которые, в первую очередь, включают в себя направления обеспечения устойчивого развития страны и ее регионов на основе перехода к индустриальному типу развития. В связи с этим создание условий для формирования и развития национальной промышленной системы, имеющей инновационный характер, является одной из основных задач обеспечения устойчивости развития национальной экономики.

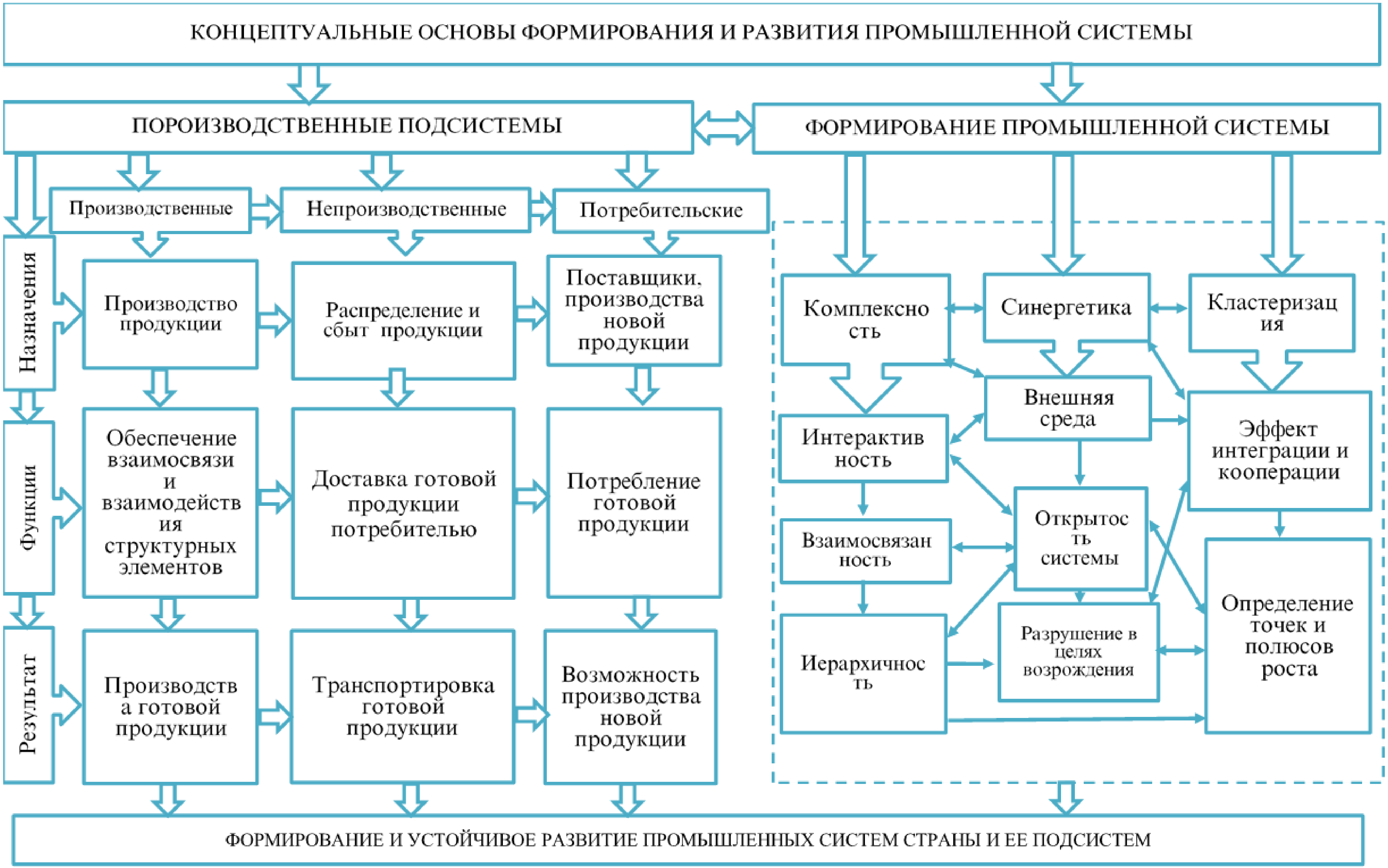

Рис. 1. Концептуальная модель формирования и развития промышленной системы
Источник: разработано автором.

Главным направлением стратегического развития промышленной системы должно выступать формирование благоприятных условий, обеспечивающие сбалансированного структурного сдвига и гармонизации различных отраслей с учетом приоритетности реализации кластерной политики и импортозамещения (рис. 2).

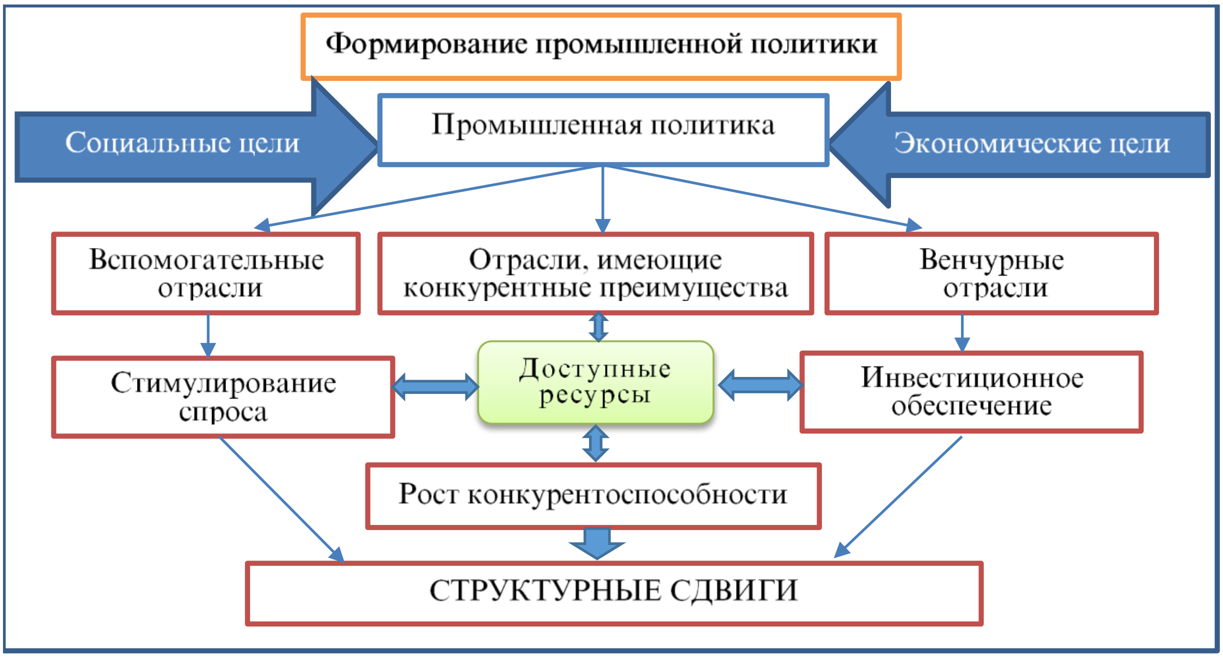

Рис.2. Формирование промышленной политики
Источник: разработано автором

В работе отмечается, что экономические кризисы зачастую являются последствием отставания технологического уклада развития промышленной сферы. В этой связи требуется поэтапное обновление технико-технологических параметров функционирования промышленной сферы для преодоления отрицательных последствий кризиса. Наряду с этим важными представляется подготовка специализированных кадров, способных внедрят новейшие достижения наук и техники в производственном процессе. В новых условиях человеческий капитал становится ключевым ресурсом достижения параметров конкурентоспособности промышленной системы.

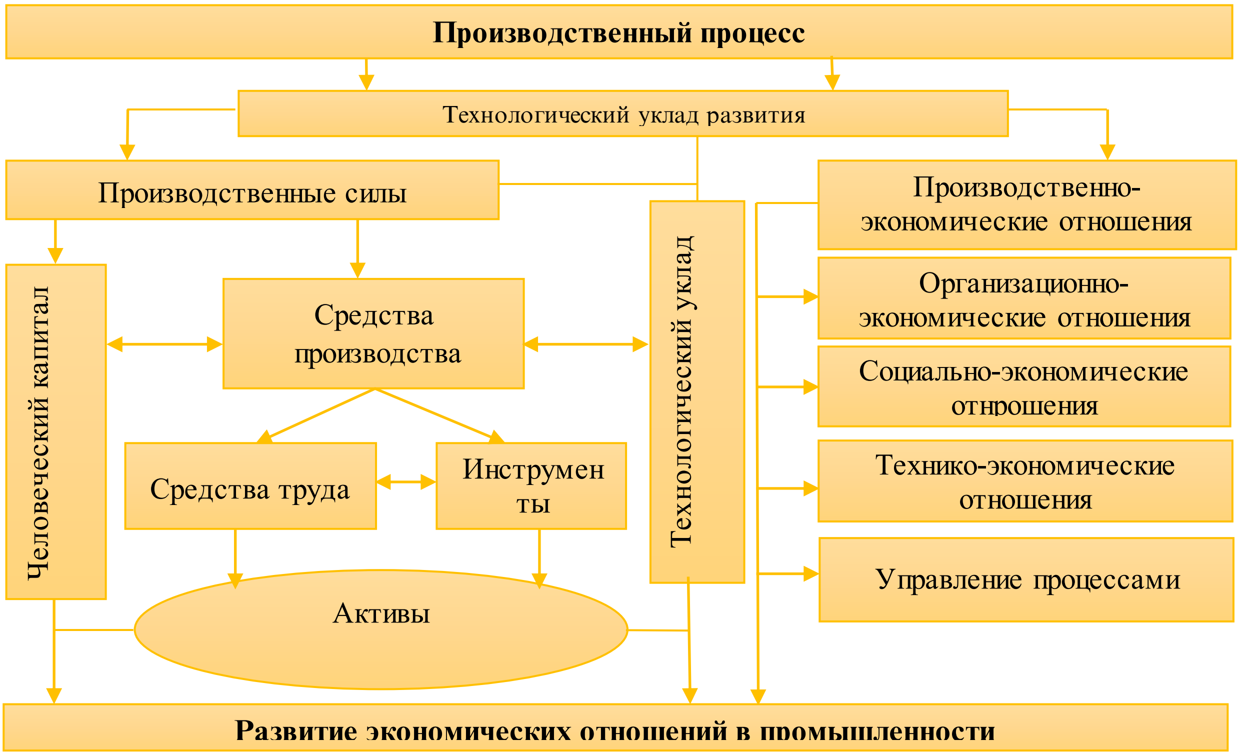

Рис. 3. Взаимодействие факторов технологического прогресса
Источник: разработано автором

Социально-экономическое развитие Республики Таджикистан тесно связано с уровнем развития ее промышленности и объективно отражает вклад отраслей в обеспечение роста инновационной экономики. В структуре ВВП страны до начала 2021 года долю промышленной продукции отражали 293 вида выпускаемой промышленной продукции, к которым в основном относится производство золота, серебра, свинца, алюминия, уголь, драгоценных металлов, хлопка, цемента, кирпича, асбеста, шифера, медикаментов, мясных изделий и т.д.

В диссертации констатируется, что основные экономические показатели республики за последние годы значительно возросли. За анализируемый период ВВП республики в 2021 году увеличился в 3,3 раза по сравнению, с 2010 годом при этом ВНП увеличился в 4,1 раза. Доля промышленности в формировании основных показателей экономики страны, как ключевая отрасль значительна. (табл. 1).

Таблица 1. - Доля промышленной продукции в объёме ВВП и ВНП (в ценах соответствующих лет, млн. сомони)

Показатели	2010	2015	2020	2021	2021 / 2010, кг
ВВП	24707,1	50977,8	82543,3	98910,7	3,3 раз
Промышленность	11344	12196	30890	38839	2,7 раз
Промышленность/ВВП, %	45,91	23,92	37,42	39,26	+
ВНП	22308,9	43745,9	73870,5	91932,0	4,1 раз
Промышленность/ВНП, %	50,8	27,9	41,8	42,2	+

Расчеты автора по: Таджикистан: 30 лет государственной независимости // Статистический сборник. - Душанбе, Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан, 2021. - С. 335, 394-405; Статистический ежегодник Республики Таджикистан // Статистический сборник. - Душанбе, Агентство по статистике при

Президенте Республики Таджикистан, 2022. - С. 212, 249-268.; Промышленность Республики Таджикистан: 30 лет государственной независимости // Статистический сборник. - Душанбе, Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан, 2022. - С. 8-15.

Из данных табл. 1 следует, что доля общего объема промышленной продукции страны является значимой в формировании основных показателей социально-экономического развития, так ее доля в 2021 году в объеме ВВП составила 39,28. %, а в объеме ВНП - 42,2%, соответственно.

Анализ показал, что объем промышленной продукции в республике и ее регионах имеет неравномерный характер, но продолжает сохранять устойчивую динамику, что свидетельствует об относительной эффективности промышленной политики, реализуемой правительсвом (табл. 2).

Таблица 2.- Динамика объёма промышленной продукции в Республике Таджикистан и её регионах (в ценах соответствующих лет, млн. сомони)

Годы	2015	2016	2017	2018	2020	2021	2021 / 2015, раз
Таджикистан, всего	12196	15090	20029	23894	30890	38829	3,1
	100	100	100	100	100	100	
ГБАО	111,8	128,8	193,4	238,3	228,8	315,5	2,04
Доля в общем объеме, %	0,9	0,9	1,0	1,0	0,7	0,8	
СОГД	4894,2	7078,5	10066,4	11498,4	15573,2	21064,8	3,1
Доля в общем объеме, %	40,1	46,9	50,3	48,1	50,4	54,3	
Хатлон	4621,2	5047,7	6753,1	7294	8998,3	10333	1,9
Доля в общем объеме, %	37,9	33,5	33,7	30,5	29,1	26,6	
г. Душанбе	1350,7	1461,8	1659	2664,9	2800,6	3339,4	2,07
Доля в общем объеме, %	11,1	9,7	8,3	11,2	9,1	8,6	
РРП	1218,1	1373,2	1357,1	2198,5	3289,4	3776,3	2,7
Доля в общем объеме, %	10,0	9,1	6,8	9,2	10,6	9,7	

Расчеты автора по: Промышленность Республики Таджикистан// Статистический сборник. - Душанбе, Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан, 2022. - С. 9.

Данные табл. 2 показывают, что объем промышленного производства, в 2020 году увеличился в 2,5 раза по сравнению с 2015 годом, а в 2021 году его рост составит 3,1 раза. При этом, в Согдийской области рост составил 4,3 раза, в других регионах более, чем в 2 раза. Анализ свидетельствует, что объем промышленной продукции в сфере добычи полезных ископаемых за период 2015-2021 годов вырос в 3,1 раза, добыча энергетических материалов увеличилась в 3,3 раза. За этот период производство продуктов питания, текстиля, кожи, химической продукции выросло более, чем в 2 раза, а производство и распределение электроэнергии, воды, газ более, чем в 3 раза. Тем не менее, количество промышленных предприятий все ещё не достигло желаемого результата – 2397 ед. в 2021 г., что только на 89 ед. больше по сравнению с 1991 г. (табл. 3).

Таблица 3. - Динамика количества промышленных предприятий по отраслям в Республике Таджикистан, ед.

Годы	2012	2014	2015	2017	2020	2021	2020/2012, %
Вся промышленность	1586	2164	2310	1999	2283	2397	151,1
В т.ч.:							
Горнодобывающая	109	154	214	229	264	291	2,6 раз
По отношению к итогу, %	6,9	7,1	9,3	11,5	11,6	12,1	-
Обрабатывающая	1448	1980	2071	1732	1846	1927	133,1
По отношению к итогу, %	91,3	91,5	89,7	86,6	80,9	80,4	-
Производство и распределение электроэнергии, воды, газа и тепла	29	28	30	38	173	179	6,2, раз
По отношению к итогу, %	1,8	1,3	1,3	1,9	7,6	7,5	-

Расчеты автора по: Промышленность Республики Таджикистан// Статистический сборник. - Душанбе, Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан, 2022. - С. 24-25.

Производство экспортной продукции развивается, но ее доля в общем объеме производства оставляет желать лучшего. Для этого необходимо существенно увеличить долю инновационного производства. В стране имеются реальные предпосылки для инновационного развития отрасли, о чем свидетельствует наличие передовых технологических отраслей. Правительство страны постоянно старается совершенствовать нормативно-правовые акты, программы и концепции инновационного развития, однако пока конкретных результатов достичь не удалось.

В настоящее время развиваются крупные промышленные предприятия, и главную роль в контексте их эффективного функционирования должны играть новые технологии, цифровизация производства, поиск и нахождение новых способов ведения бизнеса в условиях рыночной неопределенности, гибкости и своевременности принятия стратегических решений.

Расходы бюджета в 2021 году увеличились в 3,6 раза по сравнению с 2010 годом. Научно-образовательные учреждения, занимающиеся исследованиями, увеличились на 44,6% за период 2010-2021 гг., однако количество сотрудников, занимающихся научной и технической деятельностью, сократилось в 2021 г. по сравнению с 2010 г. на 1310 человек - снижение составляет 22,8%. Наряду с уменьшением количества сотрудников, занимающихся научной и технической деятельностью, количество сотрудников с учеными степенями сократилось на 3,6%, а количество аспирантов сократилось на 78,2%. Формирование и развитие инновационного поведения промышленных предприятий является еще одним направлением макроэкономического описания основы развития инновационной системы промышленности. Этот процесс приводит к повышению производительности труда (табл. 4).

Таблица 6. – Индекс производительности труда в промышленности

Годы	*В процентном соотношени к предыдушему году*						
	2015	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**
2015	100	86,2	84,6	78,8	73,0	69,1	55,6
2016	116,0	100	98,1	91,5	84,7	80,1	64,5
2017	118,2	101,9	100	93,2	86,3	81,6	65,7
2018	126,8	109,3	107,3	100	92,6	87,6	70,4
2019	136,9	118,0	115,9	108,0	100,0	94,6	76,1

2020	144,7	124,7	122,5	114,2	105,7	100	80,5
2021	179,9	155,0	152,3	142,0	131,4	124,3	100,0

Расчеты автора по: Промышленность Республики Таджикистан// Статистический сборник. - Душанбе, Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан, 2022. - С. 20.

Как видно из табл. 4, индекс производительности труда за период 2015-2021 годов имеет тенденцию к увеличению - по сравнению с 2015 годом он увеличился на 79,9%, а по сравнению с 2020 годом – на 24,3%. Однако этот показатель пока не имеет значимую положительную корреляцию с показателями роста объема и качества производства промышленной продукции.

Проектно-технологические работы увеличились более чем в 26,3 раза и за анализируемый период объем научно-технических услуг составил 5,9 млн. сомони, что в 1,7 раза превышает показатель 2010 года. Однако показатели выполнения работ снизились по сравнению с 2020 годом и составили всего 1,1 млн. сомони. С учетом необходимости пересмотра концептуальных положений формирования и реализации эффективной промышленной политики автором представлена стратегия инновационного развития отрасли на базе технологической модернизации (рис. 5).

В работе отмечается, что стратегия научно-технического развития промышленных комплексов берет свое начало с правовых норм и государственных программ и охватывает различные направления эффективной деятельности. Структура стратегии научно-технического развития промышленных комплексов должна отражать реальное состояние развития промышленности региона, наличие научно-технического потенциала, оценку конкурентоспособности выпускаемой продукции, экологической ситуации и их прямое влияние на уровень благосостояния населения страны.

После этого представляются анализируемые результаты выбора приоритетных направлений научно-технологического развития промышленных комплексов, формируются стратегические цели, определяются планы и пути технологического развития. В этом контексте должны быть представлены обоснованные предложения по формированию программы научно-технологического развития, которые должны соответствовать приоритетным направлениям и целям национальной экономики.

В работе отмечается о необходимости совершенствования механизмов формирования промышленной политики в зависимости от существующих и возникающих макроэкономических проблем. Промышленная политика объединяет все уровни власти и управления, а в ее формировании и реализации участвуют как местные центры управления, так и частный, и государственный, и научно-исследовательский сектор. В этом контексте формируется национальная система развития отраслей промышленности, структуру которой можно представить следующим образом (рис. 6).

Рисунок 5. Структура стратегии научно-технологического развития промышленных комплексов Республики Таджикистан

Содержательный анализ документов и отраслевых программ показал, что необходимые принципы развития отрасли должным образом не были учтены в процессе их разработки. В рамках достижения четвертой стратегической цели страны современное состояние промышленной системы республики несовместимо с поставленными задачами в промежуточном плане. В этом контексте широкая поддержка отдельных отраслей со стороны государства может иметь синергетический эффект, поскольку этот процесс ведет не только к развитию конкретной сферы, но может привести и к развитию других отраслей с учетом реализации концепции импотозамещания.

Рис. 6. Структура системы управления развитием промышленности Республики Таджикистан

Источник: подготовлено автором.

В работе предложен механизм реализации мер по развитию политики импортозамещения в промышленном секторе, способствующий обеспечению конкурентоспособности отрасли (рис. 7).

Относительно отражения содержания концептуальной модели развития импортозамещения в промышленности следует отметить, что инновационная экономика опирается не только на государственное управление и регулирование, но и на кластерный принцип взаимодействия самих субъектов. При этом важно учесть следующие основные методические реализации данного механизма:

- государственное управление и регулирование. Государственная промышленная политика должна включать интересы общего развития, которые включаются в региональные программы, и определять основные макроэкономические направления каждого региона;

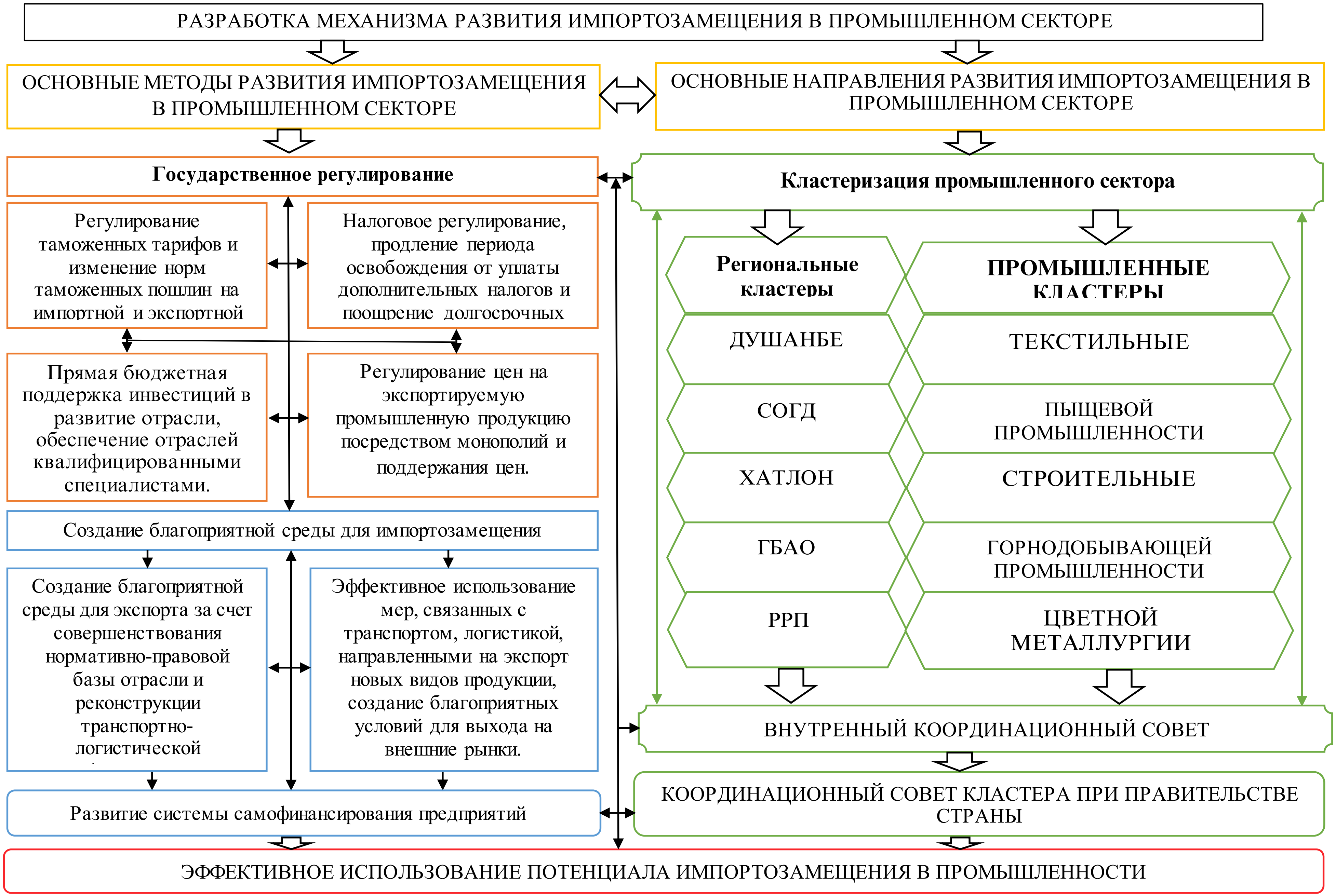

Рис.7. Модель промышленной политики развития импортозамещения

- кластеризация промышленных предприятий. Одним из показателей, свойственных кластерам, является близкое расстояние между участниками кластера с точки зрения географического расположения;

- диверсификация привлечения инвестиций и финансирования промышленных предприятий. Инвестиции играют ключевую роль в развитии и прогрессе промышленных отраслей Республики Таджикистан. Помимо иностранных инвестиций, хороший наложительный эффект даст прямое привлечение средств населения и использование части доходов предприятий региона на развитие и обновление промышленных предприятий.

В диссертации отмечается, что совершенствование механизмов промышленной политики нуждается в реализации комплекса мероприятий, способствующих производству конкурентоспособной экспортной продукции.

В работе проведено математическое моделирование эффективности промышленных предприятий и промышленного сектора Республики Таджикистан в национальной экономике, с использованием статистических данных в электронной таблице «EXCEL», уравнение регрессии U=28668,93-2,74763X1. +7,698806 X2+0,306955 X3 +3,18285 X4+20,04683 X5-2,64659X6 определено, согласно которому получены следующие текущие показатели (таблица 5): **Таблица 5. – Результаты регрессионного анализа и прогноз данных**

Годы	I	II	III	IV	V	VI	VII
2015	50977,8	43745,9	16770	27395,2	9749,9	890,6	16586,5
2021	98910,7	91932	38829	39769,4	15124,9	2149,6	30053,8
Прогноз							
2023	110607,6	100280,6	44044,54	43185,4	15451,27	2107,679	32609,75
2024	118350,8	107607,3	47526,79	45243,04	16110,66	2278,029	34529,3
2030	164810,1	151567,3	68420,29	57588,83	20066,97	3300,129	46046,6

Примечание: I – ВВП; II – ВНП; III – объем промышленной продукции; IV - объем производства сельского хозяйства; V – инвестиции; VI – экспорт; VII – доход государственного бюджета.

Далее, согласно сценарию, примененному при математическом моделировании, уравнение регрессии принимает следующий вид: Y=6825,187+0,688521X5+0,536988X6+0,217546X8+ 21,67613X9+0,123267X1+0,129126X2, соответственно, получим следующие результаты (табл.6)

Таблица 6. – Результат сценарного регрессионного анализа прогноз данных

Годы	У	X5	X6	X8	X9	X1	X2
2015	16770	4326,2	890,6	16586,5	52,8	9749,9	4129,5
2021	38829	6359,1	2149,6	30053,8	85,6	105874,3	38929,1
Прогноз							
2023	44044,5	5967,9	2107,7	32609,8	93,3	125082,5	57641,9
2030	68420,3	7944,3	3300,1	46046,6	127,2	228441,2	103918,1

Рассчитано автором.

В целом, в случае роста показателей, которые тесно связаны с развитием отрасли, промышленный сектор получит существенный толчок. Из результатов анализа следует, что необходимо особое внимание уделить

инвестиционному обеспечению развития отрасли, имеющему существенное влияние на рост экспортного потенциала и увеличению дохода государственного бюджета.

ВЫВОДЫ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ

А) Основные научные результаты диссертации

1. Промышленная политика выступает в качестве центрального элемента государственной стратегии достижения долгосрочных целей устойчивого роста национальной экономики. При разработке промышленной политики следует учитывать ряд факторов, отражающих специализацию отрасли, ее историю, а также специфику развития промышленных сфер в стране. При этом, закономерные тенденции развития промышленности в развитых странах указывают на необходимость учета методологических основ построения промышленной политики, отражающих инновационную составляющую роста промышленных предприятий как ключевого фактора обсечения их конкурентоспособности [5-А], [21-А], [22-А].

2. Анализ теоретических положений по разработке и реализации промышленной политики показал, что она представляет собой систему государственных мер, направленных на оптимизацию размещения предприятий в конкретных географических зонах, совершенствованию специализации, содействию интеграционным процессам, а также гармонизацию развития отдельных отраслей промышленности с учетом внедрения передовых форм организации промышленного производства. При этом, в современных условиях реализация кластерного подхода на базе совершенствования механизмов импортозамещения выступает в качестве ключевого фактора обеспечения эффективности промышленной политики. [16-А], [19-А].

3. Кризисные явления в современном мире имеют характер циклического повторения. Анализ показал, что кризисы в промышленном секторе зачастую являются результатом смены технологического уклада. Отсюда вытекает, что при каждом технологическом укладе необходим пересмотр промышленной политики. Последнее периодически обусловливает системное изучение и мониторинг внешней и внутренней среды функционирования промышленных предприятий, позволяющих выделить приоритетные направления технико-технологической модернизации отрасли. [11-А].

4. Технологические изменения, произошедшие в XX и XXI веках в промышленном секторе, отличаются двумя взаимосвязанными процессами, один из которых – быстрое устаревание технологий, а другой – сужение позиций вторичных и устаревших технологий. Скорость обновления технологии увеличивается нарастающим образом, что не оставляет иного выбора, кроме как постоянного поиска инвестиционных ресурсов для разработки, приобретения и внедрения новейших технологий. При этом, разделение стран мира по признаку технологического уклада больше не имеет особого значения, поскольку глобальные тенденции развития

информационных потоков, также как и коммуникационных технологий, сближает уровни технологического развития. Однако такое сближение не всегда ощущается на уровне благосостояния народов. [11-А].

5. В условиях развивающихся стран промышленную политику следует ориентировать на три основные направления обеспечения устойчивого роста отрасли: [9-А].

- государственное регулирование процессов размещения и специализация отрасли с учетом бюджетной поддержки приоритетных отраслей;
- всемерное содействие реализации принципов кластерного подхода в регионах страны;
- совершенствование механизма развития импортозамещения с учетом наращивания конкурентных преимуществ отечественных предприятий на внешнем и внутреннем рынке.

Б) Рекомендации по практическому использованию результатов

6. В Республике Таджикистан имеются реальные предпосылки для инновационного развития отрасли. Имеющийся промышленный потенциал страны, благоприятные условия для организации совместных предприятий с учетом привлечения иностранных и отечественных инвестиций позволяют обеспечить активизацию инновационных процессов в промышленном секторе. Приоритетными направлениями развития отрасли должны стать замещение импортной продукции отечественным производством, установление тесного сотрудничества с НИИ, поощрение научных исследований, связанных с промышленностью, а также всемерное содействие кластерному типу развития приоритетных отраслей. [8-А]. [9-А].

7. В сложных политических, социальных и экономических условиях современности промышленная политика должна учитывать интересы всех сторон. Инновационный сектор отраслей экономики должен быть выделен и к нему должен быть добавлен малый инновационный бизнес. Формирование промышленной политики страны нуждается в общем пересмотре в соответствии с современным технологическим укладом развития. При этом, формирование промышленной политики страны должно основываться на устранении технологического разрыва по сравненью с развитыми странами. [12-А].

11. 8.Анализ современного состоянии и тенденции развития промышленности Таджикистана показал, что основные показатели роста отрасли имеют положительную динамику. В таких условиях реализация превентивных мер, направленных на пересмотр основных принципов размещения предприятий, развитие интеграционных процессов, кооперации и специализации чрезвычайно важно. Последнее призвано обеспечить переход промышленных предприятий на качественно новый технологической уровень. [8-А], [13-А],[15-А].

9. Разработка и эффективная реализация промышленной политики предусматривает совершенствование организационной структуры управления отрасли, оптимизацию взаимодействия отдельных институтов, развитию принципов государственно-частного партнерства в промышленном секторе, а также улучшению инфраструктурных основ функционирования предприятий. [7-А].

10.Немаловажным аспектом эффективной реализации промышленной политики выступает структурные изменения процессов регулирования внешнеэкономической деятельности предприятий. Концепция импортозамещения должно стать императивом деятельности отечественных предприятий. Роль государства заключается в создании соответствующих условий для наращивания экспортного потенциала отечественных предприятий на долгосрочной перспективе. [14-А].

Работы опубликованные по теме диссертации:

Статьи, опубликованные в научных журналах, рекомендованных ВАК при Президенте Республики Таджикистан.

[1-А] **Аскарова С.С. Низомов С.Ф.** Рушди сиёсати саноатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ҷаҳоншавӣ. //Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, Душанбе. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ 2021. №7- С.116-122. ISSN 2413-5151

[2-А] **Аскарова С.С.** Тадбирҳои танзими давлатии сиёсати инноватсионӣ дар минтақаҳо. Маҷаллаи илмӣ-назариявии «АХБОРИ ДДҲБСТ». Силсилаи илмҳои ҷомеашиносӣ №3 (88), 2021- С.53-59. ISSN 2411-1945

[3-А] **Аскарова С.С.** Омилҳои рушди соҳаҳои саноат дар шароити табдилдиҳии рақамӣ. Маҷаллаи “Номаи Донишгоҳ” №3 (58), 2021 силсилаи илмҳои табиатшиносӣ ва иқтисодӣ. 2021- С.119-122. ISSN 2077-4974

[4-А] **Аскарова С.С.** Механизмаҳои мавҷудаи танзимкунандаи рушди саноат дар Тоҷикистон. //Маҷаллаи “Номаи Донишгоҳ” №1 (60), 2022 силсилаи илмҳои табиатшиносӣ ва иқтисодӣ -Хуҷанд, 2022- С.99-103. ISSN 2077-4974

[5-А] **Аскарова С.С.** Проблемаҳои таҳияи сиёсати саноат дар заминаи саноатикунонии кишвар. //Маҷаллаи “Номаи Донишгоҳ” №3 (62), 2022 силсилаи илмҳои табиатшиносӣ ва иқтисодӣ. Хуҷанд, 2022- С.114-121. ISSN 2077-4974

[6-А] **Аскарова С.С.** Заминаҳои асосии ташкили низоми инноватсионии саноати Ҷумҳурии Тоҷикитон. //Маҷаллаи илмӣ-назариявии «АХБОРИ ДДҲБСТ». Силсилаи илмҳои ҷомеашиносӣ №3, (94) 2023-Хуҷанд, -С.35-46. ISSN 2411-1945

[7-А] **Аскарова С.С.** Рушди соҳаи саноат дар иқтисодиёти миллӣ. //Маҷаллаи “Номаи Донишгоҳ” №1 (64), 2023 силсилаи илмҳои табиатшиносӣ ва иқтисодӣ. Хуҷанд, 2023- С.112-115. ISSN 2077-4974

[8-А] **Аскарова С.С.** Тамоюлҳои рушди инноватсионии соҳаҳаои саноати истихроҷ ва саноати коркарди Ҷумҳурии Тоҷикистон. №2 (65), 2023 силсилаи илмҳои табиатшиносӣ ва иқтисодӣ. Хуҷанд, 2023- С.116-121. ISSN 2077-4974

[9-А] **Аскарова С.С.** Рушд ва инноватсионии соҳаи саноати коркарди Ҷумҳурии Тоҷикистон. //Маҷаллаи “Номаи Донишгоҳ” №3 (66), 2023 силсилаи илмҳои табиатшиносӣ ва иқтисодӣ. Хуҷанд, 2023- С.91-99. ISSN 2077-4974

Публикации в материалах международных конференций и других научных изданиях:

[10-А] **Аскарова С.С.** Оид ба усули технологии танзими сохтори низоми саноатӣ. //Конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ бахшида ба муносибати 30-умии солгарди Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мавзуи «Фаъолияти инноватсионӣ ҳамчун омили рушди босуръати иҷтимоӣ ва иқтисодӣ дар саноат» санаи 26-уми феврали соли 2021. Донишкадаи кӯҳию металлургии Тоҷикистон, - Бӯстон, - С.29-32.

[11-А] **Аскарова С.С.** О некоторых подходах определения «Технологический уклад». // Конференсияи байналмиллалӣ бахшида ба Всероссийской научно – практической и методической дар мавзӯи “Транцформация системы учетно – аналитического, финансового и контрольного обеспечения в условиях цифровизации экономики” 1.02.2022. Варонеж- С.279-288.

[12-А] **Аскарова С.С.** Рушди устувори соҳаи саноат ва мавқеи он дар иқтисоди миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон. //Конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ дар мавзуи «Ташаккули бахши молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва нақши он дар рушди устувори иқтисоди миллӣ» санаи 17-уми декабри соли 2022. Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ, - Кӯлоб, - С.424-428. ISSN 978-999985-52-20-4

[13-А] **Аскарова С.С.**Ташаккул ва тамоили рушди иқтисодиёти минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. //Конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалиро дар мавзӯи“Муаммоҳои инкишофи низоми молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити гузариш ба иқтисодиёти индустриалӣ-инноватсионӣ” санаи 15 декабри соли 2022. Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон (дақиқ) ш.Душанбе, -С.120-128.

[14-А] **Аскарова С.С.** Оиди баъзе масъалаҳои ташаккулёбии системаи инноватсионии саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон.//Конференсияи ҷумҳуриявии иқтисодӣ дар мавзӯи “Таъмини рушди устувор ва рақобатпазирии иқтисодиёти Тоҷикистон дар шароити ҷаҳоншавӣ” санаи 15 декабри соли 2022. ДДҲБСТ-и ш. Хуҷанд, -, -С.388-395, 978-99985-0-203-1

[15-А] **Аскарова С.С.** Оид ба муаммоҳо ва самтҳои афзалиятноки рушди инноватсионии саноати истихроҷ ва коркарди Ҷумҳурии Тоҷикистон. //Конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ дар мавзуи «Масъалаҳои мубрами иқтисоди меҳнат ва идоракунии кормандон» санаи 30-юми марти соли 2023. Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. – Душанбе 2023, - С.125-128.
[16-А] **Аскарова С.С.** Анализ современного состояния и тенденций развития промышленности в Республике Таджикистан. // Конференсияи байналмиллали дар мавзуи "Актуальные проблемы учета экономического анализа и финансово хозяйственного контроля деятельности организаций" 10.12.2023. Варонеж- С.279-288. ISSN 978-5-9273-3659-3
[17-А] **Аскарова С.С.** Инновационные проблемы и развитие промышленной политики в Республике Таджикистан. //9-10 февраля 2023 года в г. Ростов-на-Дону состоится International Conference «Smart Technologies for society», Government, Economy г. Ростов-на-Дону 2023, -С.572-678.
[18-А] **Аскарова С.С.** Развитие промышленности в национальной экономике. //Конфронси илмӣ-амалӣ байналмиллалӣ дар мавзуи "Тенденции развития социальной инфраструктуры региона"№96, апреля 2023 ш. Самара, - С.26-30.
[19-А] **Аскарова С.С.** Анализ тенденций промышленного развития Республики Таджикистан. //Teoreticeskaa I prikladnaa nauka. Theoretical & Applied Science. Philadelphia. USA 05 (121) 2023№, -С.607-613.
[20-А] **Аскарова С.С.** Направления и задачи развития промышленной политики. //ООО "Агентво перспективных научных исследований" 06.01.2023 г. Белгород, - С.50-52. ISSN 2713-1513
[21-А] **Аскарова С.С.** Роль и тенденции развития региональной промышленности в Республике Таджикистан. //Академическое издательство "Научный журнал" APOSTERIORI, Стр. 59-63, г. Москва 2023, - ISSN (p) 2712-9462, ISSN (e) 2541-8068
[21-А]. **Аскарова С.С.** Проблемы развития промышленной политики в экономике региона. Научный журнал "Тенденции развития науки и образования" №93 январ 2023, Стр 19-22, г. Самара.
[22-М] **Аскарова С.С.** Промышленная система страны и проблемы региональной экономики. Конфронси илмӣ-амалӣ байналмиллалӣ дар мавзуи "Преспективы интеграционных процессов и поиск инновационных решеный" 21.01.2023. ш. С.Петергбург.- С.20-23. ISSN 978-5-907676-16-9.

АННОТАТСИЯ

ба автореферати Аскарова Санавбархон Султонхоҷаевна дар мавзӯи “Такмили сиёсати саноатӣ ва таъсири он ба рушди соҳаи саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон” барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD) **аз рӯи ихтисоси 6D050607 – “Иқтисодиёти саноат ва энергетика” пешниҳод шудааст.**

Калидвожаҳо: саноат, низоми саноатӣ, сиёсати саноатӣ, рушди бахшҳои саноат, саноати истихроҷ, энергетика, сиёсати давлатӣ, назария, татбиқ, махсусгардонӣ, тараққиёти илмӣ-техникӣ, инноватсияҳо, заминаҳои асосии рушд, рушди инноватсионӣ, самаранокӣ

Мақсади асосии рисолаи илмӣ. . Мақсади таҳқиқот аз асосноккунии равишҳои назариявӣ-методии такомулдиҳии механизмҳои ташаккулёбии саноати миллӣ ва сиёсати саноатӣ иборат мебошад.

Усулҳои таҳқиқот. Дар диссертатсия усулҳои умумиилмӣ истифода шуданд, ба монанди: диалектикӣ, низомманд, таърихӣ, функсионалӣ, риёзӣ ва мантиқӣ. Ба сифати усулҳои махсус таҳлили сохторӣ-функсионалӣ, иқтисодӣ-оморӣ, риёзӣ-иқтисодӣ, монографӣ, мушоҳида, гурӯҳбандӣ, ҷамъбасткунӣ, таҳлили муқоисавӣ ва ғайра мавриди истифода қарор гирифтаанд:.

Натиҷаҳои бадастомада ва навгониҳои илмии таҳқиқот ин ҷиҳатҳоро дар бар мегиранд: ҷанбаҳои назариявии фаъолият ва рушди низоми саноати кишвар ва проблемаҳои коркарди сиёсати саноат, асосҳои ташаккулёбӣ ва рушди низомҳои саноатӣ асоснок карда шудаанд, ки дар онҳо ба инобат гирифтани маҷмуи тавсифҳои субъективӣ ва объективии сиёсати саноатӣ ва низоми саноатӣ тахқиқ гардидаанд, муайянсозии равишҳои технологии таъсиррасонӣ ба сохтори низоми саноат ва роҳҳои тараққиёти техникӣ-инноватсионии саноат дар доираи гузариш ба тартиботи технологии навини муосир баррасӣ гардида, таҷрибаи кишварҳои пешрафта таҳқиқ гардида, тавсияҳои татбиқи онҳо пешниҳод гардидаанд,арёбии ҳолати муосир ва муайян кардани тамоюлҳои рушд, заминаҳои асосии ташкили низоми инноватсионии саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар заминаҳои воқеии рушди инноватсионии соҳаи саноат гузаронида шуда, татбиқи равишҳои ҳавасмандгардонии корхонаҳои саноатии кишвар, ки барои банақшагирӣ ва ташаккулёбии сиёсати саноатии кишвар мусоидат мекунанд, ироа гардидаанд,самтҳои стратегии такмили ташаккулдиҳии гизом ва сиёсати саноат, методикаи ташаккулёбиии стратегияи рушди илмиву технологии муҷтамаъҳои саноат ва мукаммалгардонии механизмҳои рушди сиёсати саноатӣ ва соҳаҳои саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон асонок гардида, модели консептуалии рушди сиёсати саноатӣ ва рушди воридотивазкунии саноат тавсия шудаанд, методика ва усулҳои арзёбии фаъолият ва самаранокии корхонаҳои саноатии

Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи моделсозии иқтисодӣ-риёзӣ коркард карда шудаанд.

Тавсияҳо оид ба истифодабарӣ. Натиҷаҳои ба даст овардашуда имкон медиҳанд, ки хулосаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ ба сифати заминаҳои асосии коркарди илмӣ доир ба масъалаи такомули сиёсати саноатӣ ва рушди низоми саноат натанҳо дар раванди таълим, балки дар фаъолияти амалӣ мавриди истифода қарор гиранд.

Соҳаи истифодабарӣ. Муқаррароти назариявиву амалии дар раванди таҳқиқот ба даст овардашуда, равишҳои асоснокшудаи методологӣ, тавсия ва пешниҳодҳои илмии таҳқиқот доир ба самаранокии низоми саноатӣ ва такомули сиёсати саноатӣ дар фаъолияти амалии Вазорати саноат ва технологияҳои навин, инчунин дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбии кишвар ҳангоми омӯзиши курсҳои «Иқтисодиёти корхонаҳо», «Иқтисодиёти саноат», ва «Асосҳои фаъолияти инноватсионии корхона» истифода бурда мешаванд.

АННОТАЦИЯ

Аскаровой Санавбархан Султанходжаевне автореферату на тему «Совершенствование промышленной политики и ее влияние на развитие промышленности Республики Таджикистан» представлена на соискание ученой степени доктора философии (PhD) по специальности 6D050607 – «Экономика промышленности и энергетики».

Ключевые слова: промышленность, промышленная система, промышленная политика, развитие отраслей промышленности, добывающая промышленность, энергетика, государственная политика, теория, реализация, специализация, научно-техническое развитие, инновации, основные предпосылки развития, инновационное развитие, эффективность.

Основная цель диссертационной работы. Цель исследования – обоснование теоретико-методических подходов к совершенствованию механизмов формирования национальной промышленности и промышленной политики.

Методы исследования. В диссертации были использованы следующие общенаучные методы, такие как: диалектический, систематический, исторический, функциональный, математический и логический. В качестве специальных методов использовались также структурно-функциональный, экономико-статистический, математико-экономический, монографический, наблюдательный, группировочный, обобщающий, сравнительный анализ и т. д.

Полученные результаты и научные новизны исследования включают следующие аспекты: обоснованы теоретические аспекты деятельности и развития промышленной системы страны и проблемы разработки промышленной политики, основы формирования и развития промышленных систем; с учетом совокупности субъективных и объективных характеристик промышленной политики и индустриальной системы выявлены технологические подходы, влияющие на структуру индустриальной системы и пути технико-инновационного развития отрасли в рамках перехода к новым современным технологическим рассмотрены системы, изучен опыт развитых стран, предложены рекомендации по их внедрению, проведена оценка современного состояния и выявление тенденций развития, основные положения организации инновационной системы промышленности Республики Таджикистан инновационного развития отрасли, реализации методов стимулирования промышленных предприятий страны, содействия планированию и формированию промышленной политики страны, стратегические направления совершенствования формирования экономики и промышленной политики. Упрощена методика формирования стратегии научно-технологического развития промышленных комплексов и совершенствования механизмов развития промышленной политики и отраслей промышленности Республики Таджикистан, концептуальная модель промышленной политики и промышленного импортозамещения. Рекомендованы, математически

обработаны методы оценки деятельности и эффективности промышленных предприятий Республики Таджикистан на основе экономического моделирования.

Рекомендации по использованию. Полученные результаты позволяют сделать выводы диссертационной работы, которые будут использоваться не только в учебном процессе, но и в практической деятельности как основная основа научных разработок по проблемам совершенствования промышленной политики и развития индустриальной системы.

Область применения. Теоретико-практические положения, полученные в процессе исследования, обоснованные методические подходы, рекомендации и научные предложения исследования эффективности производственной системы и совершенствования промышленной политики в практической деятельности Министерства индустрии и новых технологий; в высших профессиональных учебных заведениях страны при изучении курсов «Экономика предприятий», «Экономика промышленности» и «Основы инновационной деятельности предприятия» также используются.

ABSTRACT

to Askarova Sanavbarkhan Sultankhojaevna`s synopsis candidate dissertation on the topic entitled as "Improvement of Industrial Policy and its Impact on Industry Development of Tajikistan Republic" was submitted for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy (PhD) on the specialty 6D050607 – "Industrial and Energy Economics".

Keywords: industry, industrial system, industrial policy, industrial sectors development, extractive industry, energy, state policy, theory, implementation, specialization, scientifico-technical development, innovations, main grounds beset with development, innovative development, efficiency.

The main purpose of the dissertational work. The purpose of the research is to substantiate theoretico-methodical approaches to the improvement of the mechanisms dealing with national industry formation and industrial policy.

The research methods. The following general scientific methods were resorted to the dissertation, such as: dialectical, systematic, historical, functional, mathematical and logical. As special methods, structural-functional, economico-statistical, mathematico-economical, monographic, observational, grouping, summarizing, comparative analysis etc. were used as well.

The obtained results and scientific innovations of the research include the following aspects: theoretical aspects of the activity and development of the country`s industrial system and the problems concerning industrial policy development, the grounds of industrial systems formation and development are substantiated; taking into account a set of subjective and objective descriptions of industrial policy and the industrial system is canvassed, technological approaches identification affecting the industrial system structure and the ways of technico-innovative development of the industry within the framework of the transition of the new modern technological system are discussed, the experience of developed countries is studied, recommendations for their implementation are proposed, the assessment of modern state and the identification of trends development, the main grounds of the innovative system organization of Tajikistan Republic industry were carried out in the real context of the innovative development of the industry, the implementation of the methods of encouraging the industrial enterprises of the country promoting the planning and formation of the industrial policy of the country were presented, strategic directions for the improvement of the formation of the economy and industrial policy, the method of the formation of the strategy of scientifico-technological development of industrial complexes and the improvement of mechanisms for the industrial policy development and industrial sectors of Tajikistan Republic have been simplified, the conceptual model of the industrial policy and industrial import development and substitution have been recommended, the methods of the evaluation of activity and industrial enterprises efficiency of Tajikistan Republic based on economic modeling have been processed mathematically.

Recommendations for the usage. The obtained results allow to come the conclusions of the dissertational work to be used, not only in the educational

process, but in practical activities as the main basis for scientific processing on the issue beset with industrial policy improvement and industrial system development either.

The field of application. Theoretico-practical provisions obtained in the research process, justified methodological approaches, recommendations and scientific proposals of the research on the industrial system efficiency and industrial policy improvement in the practical activity of the Ministry of Industry and New Technologies; at higher professional educational establishments of the country while studying the courses referred to as “Economics of Enterprises”, “Industrial Economics” and “Grounds of Innovative Activity of Enterprise” are used as well.